

Міністерство освіти і науки України
Львівський національний університет імені Івана Франка

ПАНЧАК-БЯЛОБЛОЦКА НАДІЯ ВАСИЛІВНА

УДК 328.122:321.7 (4)

**ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ УРЯДІВ МЕНШОСТІ У
ЄВРОПЕЙСЬКИХ ПАРЛАМЕНТСЬКИХ ДЕМОКРАТІЯХ**

Спеціальність 23.00.02 – політичні інститути та процеси

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора політичних наук

Львів – 2017

Дисертацією є рукопис

Робота виконана на кафедрі політології Львівського національного університету імені Івана Франка (Міністерства освіти і науки України)

Науковий консультант: доктор політичних наук, професор
Романюк Анатолій Семенович,
Львівський національний університет імені Івана Франка,
завідувач кафедри політології

Офіційні опоненти: доктор політичних наук, професор
Бабкіна Ольга Володимирівна
Інститут політології та права Національного педагогічного
університету імені Михайла Драгоманова,
завідувач кафедри політичних наук

доктор політичних наук, професор
Наумкіна Світлана Михайлівна
Південноукраїнський державний педагогічний університет
імені Костянтина Ушинського,
завідувач кафедри політичних наук і права

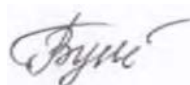
доктор політичних наук, професор
Бортніков Валерій Іванович
Східноєвропейський національний університет імені
Лесі Українки,
завідувач кафедри політології та державного управління

Захист відбудеться "22" грудня 2017 р. о "12" годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 35.051.17 Львівського національного університету імені Івана Франка: 79000, м. Львів, вул. Університетська, 1, ауд. 301, тел. 239-44-62.

Із дисертацією можна ознайомитись у Науковій бібліотеці Львівського національного університету імені Івана Франка за адресою: 79005, м. Львів, вул. Драгоманова, 5.

Автореферат розісланий "15" листопада 2017 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

В. В. Бунь

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. Політична та інституційна практика середини ХХ – початку ХХІ ст. засвідчує, що феномен демократії апробований на усіх континентах світу. Причому будучи різними за формою, сучасні приклади демократії майже завжди представницькі, але саме представництво у демократіях може бути реалізоване по-різному. Відповідно зазвичай вирізняють два різновиди представницької демократії – парламентську та президентську. Перша превалює й найпоширеніша майже у всіх демократіях Західної і Центрально-Східної Європи (і до них прямує Україна), а друга – в демократіях Північної і Південної Америки.

Особливість європейської парламентської демократії в тому, що легітимним механізмом народного представництва у її межах вважають парламентський спосіб формування та відповідальності уряду. Саме тому в її контексті вкрай актуальне концентрування уваги на природі урядів, які завжди чи майже завжди залежать від партійної композиції парламентів та відповідно найчастіше є партійними. Водночас саме партійна композиція парламентів здебільшого є умовою і причиною для виділення з-поміж урядів у європейських парламентських демократіях і кабінетів більшості, і кабінетів меншості. Причому у зрізі перших сучасну політичну науку усереднено вважають поінформованою та розвиненою, натомість другі, тобто уряди меншості, передусім у зв'язку з тим, що вони формуються рідше (зокрема не у всіх європейських парламентських демократіях), звикло теоретично і концептуально недорепрезентовані, а тому актуалізовані потребою наукової уваги.

Це обґрунтовано необхідністю з'ясування теоретико-методологічних передумов і атрибутів й емпіричної логіки, суті та специфіки урядів меншості в європейських парламентських демократіях, які обертаються довкола принаймні трьох ключових запитань: чим є парламентська демократія і як вона окреслюється різними системами міжінституційних відносин у країнах Європи; що розуміють під урядом й урядовим кабінетом та які різновиди урядів виокремлюють в європейських парламентських демократіях; у чому сутність й специфіка урядів меншості на тлі інших типів урядів у європейських парламентських демократіях.

Відповідно дисертаційне дослідження покликане комплексно аргументувати, що уряди меншості і їхні різновиди в європейських парламентських демократіях (і не лише) можуть запроваджувати різні політичні, політико-правові, соціально-економічні й інші дії, окреслюватись відмінними формотворчими, функціональними та регламентними параметрами, бути розбіжно стабільними й ефективними. А через це вмотивувати, що порівняльний теоретичний та емпіричний аналіз суті й типів, особливостей формування, функціонування, відповідальності та наслідків урядів меншості у всіх європейських парламентських демократіях, зокрема на прикладі релевантних країн Західної та Центрально-Східної Європи, становить вкрай важливу політологічну проблему. Вона актуалізована доцільністю пошуку відповідей на уже висунуті й інші запитання, а також інструментально-практичною спрямованістю дисертаційного дослідження, що може допомогти зрозуміти й залучити до реалій політичного процесу в Україні інші варіативні форми міжінституційних відносин і впливу на них конституційно-правових, інституційно-політичних, владно-опозиційних, партійно-електоральних, ідеологічних та виконавчо-законодавчих чинників.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана на кафедрі політології філософського факультету Львівського національного університету імені Івана Франка в рамках наукової теми кафедри "Політичний процес в Україні у контексті світового досвіду", номер державної реєстрації 0116U001656 від 01.2016 р.

Мета дисертаційного дослідження – з'ясувати та порівняти сутність, типи, особливості формування, функціонування, відповідальності і наслідки урядів меншості в європейських парламентських демократіях.

Досягнення мети передбачає розв'язання наступних **дослідницьких завдань**:

- пояснити особливості історіографії та стану дослідження проблематики урядів меншості у політичній науці, окреслити теоретичні перспективи та методологічну специфіку дослідження урядів меншості у світовій та вітчизняній політичній науці, а також диверсифікувати проблематику урядів меншості у сучасних демократіях;

- окреслити теоретико-методологічні особливості й передумови порівняльного аналізу урядів меншості в європейських парламентських демократіях, зокрема сутність європейської парламентської демократії в контексті визначення ролі партій, урядів і конституційних систем правління, а також підстави виокремлення, сутність, ознаки й особливості урядових кабінетів меншості на тлі різних типів урядів;

- виокремити і схарактеризувати типи, теоретичні й емпіричні принципи, причини, передумови, теорії, моделі та способи формування і відповідальності урядів меншості в європейських парламентських демократіях;

- встановити конституційно-правові й інституційно-політичні атрибути формування, функціонування і відповідальності урядів меншості, в тому числі на підставі врахування особливостей вотумів інвестиції, довіри та недовіри, в різних типах парламентських демократій, зокрема у системах позитивного і негативного парламентаризму;

- означити партійно-електоральні й ідеологічні атрибути і детермінанти, а також вплив парламентської опозиції та парламентських комітетів на уряди меншості в європейських парламентських демократіях;

- схарактеризувати виконавчо-законодавчі, парламентсько-законотворчі та внутрішньоурядові відносини й параметри повноважень і ролей прем'єр-міністрів, міністрів та державних службовців у контексті функціонування й відповідальності урядів меншості в європейських парламентських демократіях;

- розкрити специфіку стабільності, ефективності, політичних та соціально-економічних наслідків і сприйняття урядів меншості в європейських парламентських демократіях.

Об'єктом дослідження виступають міжінституційні відносини, які крізь призму конституційно-правових, інституційно-політичних, партійно-електоральних, владно-опозиційних, ідеологічних й виконавчо-законодавчих чинників детермінують уряди у європейських парламентських демократіях. **Предмет дослідження** – сутність, типи, особливості формування, функціонування, відповідальності і наслідків урядів меншості в європейських парламентських демократіях.

Методи і методологія. При написанні дисертації використано загальнонаукові (індукція, дедукція, аналіз, синтез, порівняння, аналогії, абстрагування, узагальнення, конкретизування, формалізація) й спеціальні (історико-політологічний, порівняльно-

історичний, порівняльний, структурно-функціональний, соціологічний тощо) методи, а також системний та інституціональний підходи дослідження. У процесі вивчення особливостей формування, функціонування, відповідальності й наслідків урядів меншості застосовано соціологічні методи збору, обробки і систематизації матеріалу (зокрема, контент-аналіз, дискурс-аналіз, статистичні групування та ранжування), а також історико-політологічний метод. Серед методів, що відносять до порівняльно-історичних, використано ретроспективний і проблемно-хронологічний, завдяки яким досліджено сутність європейської парламентської демократії у зрізі визначення ролі і типів партій, урядів і конституційних систем правління. Через методи порівняльного аналізу (зокрема, аналіз окремих випадків, бінарний аналіз, регіональний аналіз, кростемпоральні й кроснаціональні порівняння тощо) з'ясовано та зіставлено ознаки й особливості конституційно-правових, інституційно-політичних, владно-опозиційних, партійно-електоральних, ідеологічних і виконавчо-законодавчих чинників формування, функціонування та відповідальності урядів меншості у європейських парламентських демократіях. Застосування структурно-функціонального методу дозволило з'ясувати структуру "життєвого циклу", причини й передумови формування і відповідальності урядів меншості в європейських парламентських демократіях. Додатково задля з'ясування характеру й патернів зв'язків між вирішуваними у дослідженні завданнями застосовано методи екстраполяції, типології, верифікації, абстрагування. Системний підхід дав змогу дослідити і порівняти уряди меншості в європейських парламентських демократіях на стику таких теоретико-методологічних парадигм, як раціональна (з позиції теорії раціонального вибору), партіологічна (з позиції теорії партій і партійних систем) і конституційно-інституційна (з позиції неінституціонального підходу), а також загалом детермінувати уряди як елементи системи взаємопов'язаних політичних інститутів. Інституціональний підхід використано з врахуванням того, що уряди в європейських парламентських демократіях є кінцевим "вузлом" міжінституційного делегування повноважень і суверенітету від громадян, а також "вершиною" політичного представництва. Водночас теоретико-методологічною основою дослідження обрано неінституціоналізм, зокрема такі його різні методологічні інтерпретації, як історичний, соціологічний та з позицій теорії раціонального вибору. Крім того, у дослідженні використано партіологічні та псефологічні теорії, а також концепти демократії, які традиційно застосовують для аналізу міжінституційних відносин. Дисертацію додатково збагачено специфічним інструментарієм сучасної політичної науки, зокрема з превалюванням кількісних методів аналізу у вигляді різноманітних індексних залежностей, у тому числі індексів ефективної кількості виборчих і парламентських партій М. Лааксо і Р. Таагепери, поляризації партійних систем Р. Далтона, електоральної мінливості/волатильності М. Педерсена, урядової стабільності, диспропорційності виборчих систем М. Галлахера, "сили" парламентів У. Сієберера, "сили" парламентських комітетів Ш. Мартіна і С. Депену тощо.

Наукова новизна отриманих результатів зумовлена вибором об'єкта й предмета дослідження. У дисертації було отримано наукові результати, які характеризуються новизною та є вирішенням поставлених у роботі дослідницьких завдань, зокрема:

Вперше:

– в українській політичній науці на підставі теоретичного й емпіричного досвіду європейських парламентських демократій (зокрема країн Західної та Центрально-

Східної Європи) виявлено, що уряди меншості не виняткові та критичні сценарії урядово-формотворчого і загалом політичного процесу, адже часто позиціонуються як раціональні й обґрунтовані рішення політичних акторів. Водночас установлено, що проблематика урядів меншості недостатньо представлена в Україні, де формально не властиве формування урядів меншості, а натомість відбувається штучне зведення до знаменника понять "урядова коаліція", "парламентська коаліція", "парламентська більшість" і "коаліційна більшість", хоча насправді уряди меншості можуть виявлятися ефективним шляхом вирішення міжінституційних, міжпартійних та загалом політичних суперечок і конфліктів у різних формах й системах державного правління;

- доведено, що кількість і відсоток однопартійних й коаліційних урядів меншості в європейських парламентських демократіях сумірні, але з-поміж коаліційних урядів меншості сумарно превалюють двопартійні, адже кількість коаліційних урядів меншості скорочується у випадку зростання кількості партій таких урядів. Водночас, зауважено, що у Центрально-Східній Європі з 1989 р. превалюють коаліційні уряди меншості, а в Західній Європі до 1988 р. – однопартійні, а з 1989 р. – коаліційні уряди меншості; помічено, що з-поміж урядів меншості в європейських парламентських демократіях переважають такі, в яких урядові партії мають представництво на рівні 45% і більше від номінального складу легіслатур, але в середньому партії урядів меншості наділені представництвом на рівні близько 40% мандатів парламентів;

- обґрунтовано, що уряди меншості формуються незрідка й кількісно однаково часто в системах позитивного і негативного парламентаризму, але сумарно-відсотково й середньостатистично вдвічі частіше трапляються у системах негативного, а не позитивного парламентаризму, хоча загалом не становлять консолідованого феномену в європейських парламентських демократіях, адже сумуються випадками, у яких уряди меншості трапляються дуже зрідка або дуже часто; суплементовано, що системи позитивного та негативного парламентаризму різняться за тенденціями та частотою формування різних типів урядів меншості, адже у перших (за винятком країн Західної Європи до кінця 80–х рр. XX ст.) превалюють коаліційні уряди меншості, а в других – однопартійні уряди меншості; виявлено, що уряди меншості частіше формуються як поствиборчі у системах негативного парламентаризму й західноєвропейських системах позитивного парламентаризму, а як міжвиборчі – у центрально-східноєвропейських системах позитивного парламентаризму, а тому традиційно позиціонуються як радше усвідомлені, а не випадкові рішення;

- аргументовано, що: серед парламентських монархій уряди меншості (переважно однопартійні) найчастіше формуються у системах негативного парламентаризму; серед парламентських республік (винятково систем позитивного парламентаризму) у Західній Європі частіше (загалом зрідка) формуються однопартійні, а в Центрально-Східній Європі (загалом часто) – коаліційні уряди меншості; із напівпрезидентських республік Західної Європи превалюють однопартійні (передусім у системах негативного парламентаризму), а Центрально-Східної Європи (винятково в системах позитивного парламентаризму) – коаліційні уряди меншості; виявлено, що законодавчо успішніші й ефективніші уряди меншості в парламентських, а не напівпрезидентських системах правління, а загалом уряди меншості "вразливіші"/контрольованіші, ніж уряди більшості;

- концептуалізовано, що уряди меншості стабільніші в парламентських демократіях Західної, а не Центрально-Східної Європи, у системах негативного, а не позитивного

парламентаризму, а також у демократичних режимах, які конструюються на принципах консенсусу і корпоративізму й партійним системам яких не властиві домінуючі партії; виявлено, що уряди меншості не обов'язково формуються у ситуаціях політичної та соціально-економічної кризи, адже можуть бути й ознакою стабільного політичного середовища, а типи урядів – не обов'язковий предиктор їхньої соціально-економічної ефективності; аргументовано, що уряди меншості спроможні функціонувати успішно й ефективно, адже не обмеженіші та не менш інституційно чутливі, підзвітні, прозорі і відповідальні, ніж уряди більшості; обґрунтовано, що уряди меншості популярніші у консолідованих демократіях, аніж у демократіях, які консолідуються, та позитивніше сприйнятливі у країнах, які апробують пропорційніші виборчі системи.

Удосконалено:

– позицію, згідно з якою є щонайменше дві теоретичні парадигми окреслення сутності та ролі урядів меншості: перша аналізує уряди меншості на основі категорії коаліційних урядів, які складаються із двох і більше партій; друга детермінує уряди меншості як такі та по суті; як наслідок встановлено, що дослідження урядів меншості дуже таксономовані: негативніше орієнтовані у контексті формування, відповідальності та стабільності урядів меншості; позитивніше орієнтовані у контексті формування та ефективності функціонування урядів меншості; потребу виокремлення трьох головних кластерів або груп загальнотеоретичних перспектив й особливостей дослідження урядів меншості – з позиції теорії раціонального вибору, з позиції неінституціонального підходу та з партологічної позиції; з'ясовано, що ці кластери синтезує ідея про те, що уряди у демократичних режимах детермінуються постійними переговорами, торгами, компромісами та співпрацею, а також врахуванням особливого значення (а інколи й статусу) політичній, зокрема парламентській, опозиції;

– положення, згідно з яким уряд меншості – це уряд, партія або партії якого не становлять абсолютної більшості мандатів у легіслатурі, а тому підставою його формування і подальшого функціонування є підтримка більшості (абсолютної чи відносної) від номінального складу парламенту. Водночас порушено усталену та традиційну для парламентських демократій норму, що урядова та парламентська більшість ідентичні, відтак доведено, що уряди меншості – приклади порушення принципів більшості, властивих для парламентських демократій, тому ґрунтуються на специфічній легітимності влади й розумінні політики як досягнення та захисту групових інтересів партій і реалізації їхніх виборчих програм;

– принципи, згідно з якими: у Західній Європі уряди меншості менш композиційно складні, аніж у Центральній-Східній Європі; уряди меншості є неоптимальними та нестабільними рішеннями, до яких звертаються лише у випадку, коли всі інші рішення й варіанти урядів виявляються неефективними; уряди меншості можуть позиціонуватись як рівноважні феномени, а тому їх не потрібно розцінювати як рідкісні й аномальні винятки; патерни формування й відповідальності урядів меншості в європейських парламентських демократіях потрібно розглядати наочно та з огляду на раціональні, партологічні й конституційно-інституційні перспективи; уряди меншості найкраще описуються у теоріях і моделях, які апріорні, політико-орієнтовані й кооперативні, хоча загалом існуючі теорії та моделі формування урядів меншості малопрогностичні;

– кореляції, згідно з якими уряди меншості середньостатистично (але з кластерними й регіональними відмінностями) частіше формуються тоді, коли: вони обслуговуються

негативними, а не позитивними правилами урядово-формотворчого процесу; визначаються наслідками поєднання випереджаючих й результуючих (а не окремо випереджаючих чи результуючих або взагалі їхньої відсутності) вотумів довіри/інвестири, особливо зі спрощеними засадами їхнього прийняття від систем негативної більшості до систем абсолютної більшості, у випадку наявності однієї (і не більше) альтернативи форматора чи уряду, яку пропонує легіслатура (а не глава держави чи паралельно глава держави й легіслатура); реактивними (а не активними чи неактивними) за повноваженнями є легіслатури – особливо бікамеральні, якщо від двох палат парламентів залежить вотум довіри/інвестири уряду; аргументовано, що уряди меншості: однаково часто формуються у системах, де передбачено й не передбачено вотумів інвестири урядам; у системах негативного парламентаризму превалюють у випадку регламентованості вотумів інвестири урядам; у системах позитивного парламентаризму найчастіше формуються прийняттям вотумів довіри/інвестири відносною (а не абсолютною чи спочатку абсолютною, а у випадку невдачі – відносною) більшістю;

– аргументації, що в європейських парламентських демократіях усереднено (але з регіональними дистинкціями і не завжди системно) уряди меншості: трапляються незалежно від електоральної мінливості й типу (чергових і дострокових) парламентських виборів, частки мандатів екстремістських партій, кількості, розміру, пропорційності розподілу членів і "сили" постійних комітетів легіслатур; однаково часто формуються, коли найбільша партія легіслатури є чи не є центристською (ліво-/правоцентристською) або серединною (з превалюванням центристських партій у системах позитивного парламентаризму і нецентристських партій – у системах негативного парламентаризму);

– співвідношення, згідно з якими уряди меншості середньо-статистично частіше трапляються, якщо: властиві для парламентських монархій чи загалом парламентських систем правління; стикаються з більшими складнощами урядування й спроможні контролювати та змінювати політичний й інституційний порядок денний; сильні легіслатури дають змогу опозиції впливати на політико-законотворчий процес; підтверджено, що особливе місце уряди меншості мають, якщо вони перманентні і формально зумовлені/підтримані, тобто у системах "контрактного парламентаризму" як середньому варіанті між законодавчою й урядовою коаліцією; водночас простежено, що сильніші уряди меншості віддають перевагу не стабільним "контрактам", а так званім "рухливим коаліціям" з опозиційними партіями;

– положення, що однопартійні уряди меншості традиційно відносно стабільніші, ніж коаліційні уряди меншості, постійні уряди меншості стабільніші, ніж тимчасові уряди меншості, а загалом уряди меншості стабільніші у тому випадку, коли вони частіше формуються; прогноз, що результатом проблеми відносної нестабільності урядів меншості є політична нестабільність узагалі та неефективність урядування; доказ, що уряди меншості усереднено менш ефективні у вирішенні соціально-економічних і системних проблем державного розвитку, є предикторами соціально-економічної та політичної кризи; водночас виявлено, що неефективність урядів меншості варіативна і залежить від типу та композиції самих урядів меншості та парламентської опозиції; констатацію, що уряди меншості соціально-економічно ефективніші тоді, коли вони трапляються частіше, конструюються сильнішими та згуртованішими партіями і супроводжуються інклюзивнішими політіями й пропорційнішими виборчими системами.

Дістали подальшого розвитку:

– положення, згідно з якими ознакою більшості досліджень урядів меншості є їхнє фокусування на політичних системах демократичних країн світу – здебільшого парламентських, але інколи й президентських демократіях; зауваження про те, що сучасні дослідження урядів меншості детерміновані поєднанням різних теоретико-методологічних парадигм, які орієнтуються на окреслення різних чинників формування, функціонування і відповідальності урядів меншості, зокрема стратегічних, інституційних та структурних;

– зауваження, згідно з якими уряди меншості частіше формуються тоді, коли: не можуть бути сформовані уряди більшості; вони ініційовані більшими за розмірами парламентськими партіями; операціоналізуються в межах нестабільних і конфліктних політичних системах, партійні системи яких надмірно фракціоналізовані і поляризовані, правила формування урядів – негативні, а урядово-формотворчі повноваження та позиції глав держав – активніші; диференціал політичного впливу інститутів та інституцій менший, а повноваження політичної опозиції – більші; водночас зафіксовано, що окреслені патерни формування урядів меншості у парламентських демократіях не загальнотеоретичні у широкому розумінні, адже вони радше детермінують найчастіші варіації причин формування урядів меншості, але змінюються у випадку різних типів урядів меншості;

– взаємовідношення, згідно з якими уряди меншості частіше трапляються у системах, де: будь-яка палата легіслатури чи бікамеральна легіслатура (а не її нижня палата чи унікамеральна легіслатура) уповноважена ініціювати звичайний (а не конструктивний або спершу конструктивний, а потім звичайний) вотум недовіри уряду, за який має проголосувати відносна (а не абсолютна) більшість від її складу, що повинно мати наслідком відставку уряду чи розпуск легіслатури (а не лише відставку уряду); властиві вотуми довіри чинним урядам, ініціаторами яких можуть бути лише уряди (а не прем'єр-міністри чи прем'єр-міністри й уряди) та які приймає позитивна (а не негативна), зокрема відносна (а не абсолютна чи негативна), більшість у легіслатурі;

– докази того, що уряди меншості в європейських парламентських демократіях усереднено частіше формуються, коли: якомога "вирішальнішими", змагальнішими й пропорційнішими є парламентські вибори та виборчі системи; частка мандатів найбільшої партії якомога вища та наближається (хоча менша) до 50% від складу легіслатур; частка мандатів двох найбільших партій – на рівні 50–70% або 70–90% від складу легіслатур; партійні системи тяжіють до поміркованого чи поляризованого (але загально обмеженого, менше – надмірного) плуралізму, конкурентніші, розмірно фракціоналізованіші/фрагментованіші й ідеологічно поляризованіші/розділеніші та диференційованіші, компонується якомога більшою абсолютною і усередненішою ефективною кількістю парламентських партій; урядові партії тісно пов'язані зі своїми соціальними інтересами, а опозиційні партії мотивовані отриманням більших результатів у майбутньому; партії намагаються втілити тільки політичні цілі або паралельно і політичні, і владні цілі; партійним системам не властиві клієнтелістські партії;

– позиції, згідно з якими однопартійні уряди меншості законотворчо ефективніші, ніж коаліційні уряди меншості й більшості, хоч загально уряди меншості можуть бути менш законотворчо продуктивними, аніж уряди більшості; владні/посадові переваги

в урядах меншості розподіляють між урядовими партіями, а політичні – між урядовими і неурядовими партіями; в умовах уряду меншості лімітована роль кабінету міністрів й прем'єр-міністра, а натомість посилена – урядового кабінету; відносини між членами урядів меншості складніші й менш компромісні, стабільні і партійно дисципліновані, а контроль за ними централізованіший, аніж у випадку урядів більшості.

Теоретичне і практичне значення отриманих результатів дисертаційного дослідження полягає у можливості їхнього використання в теоретико-методологічному й емпіричному аспекті в інших політологічних дослідженнях та при конституюванні порівняльно-інституційного аналізу урядів як напряму порівняльної політичної науки, у вивченні політичних проблем формування, функціонування, відповідальності й наслідків урядів, в тому числі й гіпотетично меншості, в інших країнах світу та Україні, а також в аналізі перспектив розвитку партійних, партійно-виборчих й інших інститутів і процесів та загалом політичних систем.

Отримані в дисертаційному дослідженні результати можна вживати у подальших наукових пошуках з проблематики урядів, урядових кабінетів й інших політичних інститутів, процесів і систем в європейських парламентських демократіях й Україні тощо. Матеріали і висновки дисертації можуть сприяти у розробці, вдосконаленні та викладанні різних курсів у вищій школі, зокрема "Порівняльної політології", "Політичних інститутів і процесів", "Політичних режимів", "Партології", "Псефології" тощо. Низка положень роботи може бути використана вченими, викладачами, політичними експертами, представниками влади та місцевого самоврядування на практиці для розуміння патернів функціонування урядів і міжінституційних відносин.

Апробація результатів дослідження. Окремі положення і висновки дисертації були представлені на 10 міжнародних, всеукраїнських і регіональних наукових конференціях та семінарах, зокрема на: міжнародній науково-практичній конференції "Розвиток політичної науки: європейські практики та національні перспективи" (Чернівці, 2015 р.); міжнародній науково-практичній конференції "Міжнародні інтеграційні процеси: історичний досвід, сучасні виклики та перспективи" (Львів, 2015 р.); міжнародній науково-практичній конференції "Україна і світ у третьому тисячолітті: політичний, економічний, правовий та культурний виміри" (Одеса, 2015 р.); польсько-українській науковій конференції "Специфіка політичного процесу в країнах Центрально-Східної Європи: концептуальні й інституціональні чинники" (Кутно, Республіка Польща, 2015 р.); всеукраїнській науковій конференції "Політологічні читання імені професора Богдана Яроша" (Луцьк, 2015 р.); звітній науковій конференції філософського факультету Львівського національного університету імені Івана Франка за 2015 р. (Львів, 2016 р.); міжнародній науково-практичній конференції "Регіональна політика та адміністративна реформа в Україні" (Ужгород, 2016 р.); міжнародній науково-практичній конференції "Країни Східного партнерства – V4: проблеми і перспективи співпраці" (Одеса, 2016 р.); двох наукових конференціях з міжнародною участю "Політичні партії і вибори: українські та світові практики" (Львів, 2016 р.; Львів, 2017 р.). Результати дослідження також апробовані у колективній монографії "Політичний і соціальний розвиток країн Центральної та Східної Європи" (Кутно, Республіка Польща, 2015 р.), індивідуальних монографіях "Політична структуризація парламентів країн Центральної Європи" (Львів, 2014 р.) і "Уряди меншості в європейських парламентських демократіях" (Львів, 2017 р.), навчальному посібнику "Політичні

інститути країн Центрально-Східної Європи: порівняльний аналіз" (2014 р.), на засіданнях і теоретичних семінарах кафедри політології Львівського національного університету імені Івана Франка.

Особистий внесок дисертанта. Дисертація є самостійною науковою роботою, в якій реалізовано мету – з'ясувати й порівняти сутність, типи, особливості формування, функціонування, відповідальності та наслідків урядів меншості в європейських парламентських демократіях. Для цього автором роботи проаналізовано офіційні нормативні, статистичні та соціологічні джерела, а також широкий спектр й масив зарубіжної та української наукової літератури. Внесок дисертанта представлено у тексті дисертації, двох індивідуальних і одній колективній монографії, одному навчальному посібнику, 24 статтях, опублікованих у вітчизняних та закордонних фахових наукових виданнях, а також у 10 матеріалах і тезах доповідей на регіональних, всеукраїнських та міжнародних наукових конференціях.

Публікації. За темою дисертації опубліковано 38 наукових праць: з них 16 – наукові статті у фахових виданнях з політичних наук в Україні, 8 – наукові статті в закордонних періодичних профільних виданнях з політичних наук, 3 – індивідуальні та колективні монографії, 1 – навчальний посібник, 10 – тези доповідей на наукових і науково-практичних конференціях та семінарах.

Структура та обсяг дисертації зумовлені авторським розумінням об'єкта й предмета дослідження, його метою та завданнями. Робота складається зі вступу, 7 розділів (сумарно – 20 підрозділів), висновків, списку використаних джерел та додатків. Обсяг основного тексту роботи – 520 сторінок (із них 52 сторінки – таблиці і рисунки на цілу сторінку). Робота включає 40 таблиць (35 – в основній частині і 5 – у додатках) та 5 рисунків (в основній частині). Список використаних джерел складається з 1046 найменувань, з них 985 – англійські, французькі, іспанські, польські тощо.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У "**Вступі**" наукової роботи обґрунтовано актуальність теми дисертації, визначено мету і завдання, об'єкт і предмет, подано методологічну основу дослідження, вказано наукову новизну роботи, теоретичне та практичне значення здобутих результатів, висвітлено апробацію результатів, структуру й обсяг дослідження.

У **розділі 1 дисертації – "Історіографія та стан дослідження проблематики урядів меншості у політичній науці"** – проаналізовано магістральні теоретичні перспективи й методологічні особливості дослідження урядів меншості у світовій та вітчизняній політичній науці, а також особливості та стан наукових досліджень проблематики урядів меншості у сучасних демократіях. У результаті вмотивовано, що теоретико-методологічною передумовою і логікою для з'ясування суті й специфіки урядів меншості в європейських парламентських демократіях стало вирішення трьох ключових питань: чим є парламентська демократія та як вона окреслюється різними системами міжінституційних відносин; що розуміють під урядом і урядовим кабінетом і які типи урядів виділяють у парламентських демократіях; у чому сутність і специфіка урядів меншості на тлі інших типів урядів у парламентських демократіях.

У **підрозділі 1.1 дисертації – "Теоретичні перспективи й методологічні особливості дослідження урядів меншості у світовій та вітчизняній політичній науці"** – було

аргументовано, що проблематика урядів меншості у сучасній політичній науці дуже широка й багатогранна, але здебільшого окреслена доробками західної, а не української політичної науки. Виявлено, що кількість науково-теоретичних розвідок, які присвячені урядам меншості, прямопропорційна кількості емпіричних випадків урядів меншості в тих або інших країнах світу. Про це засвідчує історія виникнення й актуалізації досліджень урядів меншості у західній та вітчизняній політичній науці. Особливо тих досліджень, які, будучи популярними й широко цитованими в науковій літературі, вже встигли стати класичними для сучасної політології. Передусім, за авторством таких дослідників, як Д. Барон, Т. Бергман, П. Варвік, Л. Геллер-Шворц, Б. Грофман, Р. Д'Алімонте, Л. Додд, Д. Кайду–Кайзер, К. Кромбез, В. Литвин, Ш. Мартін, Дж. Поуп, П. Расселл, Б. Е. Раш, Дж. Робертсон, А. Романюк, П. ван Роозендаал, К. Стром, М. Тейлор, А. Фереджон, В. Херман, Х. А. Чейбуб, Ф. Янсон, В. Ярема та інші. Аналіз загальнотеоретичних перспектив і особливостей дослідження урядів меншості переконливо засвідчив, що всі відомі розвідки, присвячені урядам меншості, варто розподіляти на три кластери чи групи: з позиції теорії та традиції раціонального вибору, з позиції неінституціонального підходу і з патологічної позиції, тобто внаслідок врахування ролі партій, партійної політики та партійних систем. Відтак сучасні дослідження урядів меншості у своїй основі детерміновані поєднанням різних теоретико-методологічних парадигм, які орієнтуються на окреслення різних факторів формування та функціонування урядів меншості. Серед них: 1) стратегічні фактори, які передбачають окреслення виборчих перспектив різних політичних акторів; 2) інституційні фактори, які визначаються передусім особливостями парламентських норм і процедур, а також параметрами їхньої реалізації; 3) структурні фактори, які описуються внутрішньопартійними та міжпартійними взаємодіями різних парламентських і непарламентських партій.

У підрозділі 1.2 дисертації – *"Проблематика урядів меншості у сучасних демократіях: особливості та стан наукових досліджень"* – виявлено, що особливість різних наукових підходів і парадигм дослідження урядів меншості у тому, що вони обов'язково ґрунтуються на наявних доробках, присвячених урядам як таким. Але з наголосом на пошуку девіантних та схожих патернів урядів меншості, порівняно з іншими типами урядів, насамперед з урядами більшості. Також з'ясовано, що ознакою класичних і новітніх досліджень урядів меншості у політичній науці є те, що вони не є консолідованими й уніфікованими, а натомість розрізненими й фрагментованими. Додатковою ознакою більшості класичних та новітніх досліджень урядів меншості є те, що вони здебільшого фокусуються на політичних системах демократичних країн світу. Натомість значно менше уваги приділено чи зовсім не приділено уваги урядам меншості в недемократичних або гібридних політичних режимах. Це означає, що головними патернами і проблемами, які виокремлюють у дослідженні урядів меншості, є питання теоретико-методологічних засад їхнього наукового аналізу саме у сучасних демократіях, а особливо у парламентських демократіях. Відображено це у наукових доробках таких дослідників (крім перерахованих вище), як Дж. Артес, А. Бастос, Т. Бейл, А. Блейс, А. Вард, Ж.–Ф. Годбаут, К. Грін–Педерсен, Г. Гріффіз, Д. Гуд, Е. Дамгаард, Д. Денті, П. Добелл, Й. Елкліт, Т. Каландракіс, Р. Конлі, Ф. Дж. Крістіансен, Дж. Ланг, Т. Лоуверс, М. Лейвер, А. Лейпхарт, М. Маор, Л. Массікотте, Дж. Мун, Ч. Ніколяні, Г. Олссон, С. Отжест, Б. Пауелл, Р. Педерсен, Х. Х. Педерсен, Дж. Печ, С. Рейнольдс,

Х. Ромметведт, Д. Руз, С. Саєг, П. Свенссон, Я. Стюарт, В. Б. Товліят, П. Томас, Л. Г. Томасен, А. Фалько-Гімено, Б. Філд, Е. Форсі, Дж. Ходжсон, Б. Хойленд, Дж. Хубер, І. Хурадо, К. Шепсл, Е. Шрідхаран та інші. У них детерміновано такі головні патерни урядів меншості у парламентських демократіях, як типи та моделі урядів меншості, "життєвий цикл" і статистика функціонування урядів меншості, теорії та особливості формування і відповідальності урядів меншості, конструкції та сутність вотумів довіри і недовіри до урядів меншості, вплив систем позитивного й негативного парламентаризму на формування та функціонування урядів меншості, причини і передумови формування й особливості функціонування урядів меншості, регіональні/національні особливості формування й функціонування урядів меншості.

У розділі 2 дисертації – "Теоретико-методологічні особливості та передумови порівняльного аналізу урядів меншості в європейських парламентських демократіях" – проаналізовано парламентську демократію у зрізі визначення ролі партій, урядів та європейських конституційних систем правління, запропоновано концептуалізацію, типи та статистику урядів у сучасних європейських парламентських демократіях, а також відстежено підстави виокремлення, сутність, ознаки й особливості феномену урядів меншості в європейських парламентських демократіях. Виявлено, що незалежно від форм та систем державного правління в європейських парламентських демократіях простежується ініціальний вплив на структуру органів виконавчої влади (передусім урядів) партійної композиції парламентів. Зокрема з огляду на те, що саме в парламентах відбуваються перемовини і дебати про перспективи й особливості формування урядів та їхнього складу, а також зважаючи на пріоритетність формування урядів політичними партіями, відстежено, що в будь-якій парламентській демократії склад парламенту порізному унаслідкується в складі уряду.

У підрозділі 2.1 дисертації – "Парламентська демократія у зрізі визначення ролі партій, урядів і європейських конституційних систем правління" – було означено, що в парламентських демократіях громадяни переважно вважають парламентський спосіб формування і відповідальності уряду легітимним інструментом/механізмом народного представництва. Виявлено, що в таких системах міжінституційні відносини зумовлюються партіями і їхніми інституційними, соціально-владними та політичними функціями, а також мережею різних відносин делегування повноважень та відповідальності між політичними інститутами й акторами (принципалами та агентами), які мають свої преференції стосовно очікуваних і потенційних результатів політичного процесу. Виокремлено різні типологізації європейських парламентських демократій, а також з'ясовано, що вони реалізуються у відмінних формах (монархія та республіках) і системах (парламентській та напівпрезидентській) державного правління. Здійснено порівняння між поняттями "парламентська демократія" та "парламентська система правління". Зафіксовано, що парламентськими демократіями в Європі є винятково країни Європейського Союзу, а також деякі країни Європи, котрі асоціюються із ЄС і "зоною вільної торгівлі". Усі ці країни культурно, цивілізаційно, геополітично та географічно становлять Західну і Центральну-Східну Європу.

У підрозділі 2.2 дисертації – "Концептуалізація, типи та статистика урядів у сучасних європейських парламентських демократіях" – виокремлено феномен уряду в парламентській демократії, взято до уваги партійний склад урядів, а також різні типи урядів залежно від партійного складу парламентів на прикладі різних країн

Європи. Запропоновано функціональне та легальне дефініювання і розрізнення понять "уряд", "урядовий кабінет" і "кабінет міністрів". Виділено принципи функціонування, урядів у парламентських демократіях, зокрема монократичний, прем'єр-домінуючий, міністерський, колегіальний і колективний. З'ясовано, що для парламентських демократій притаманна концентрація провідних повноважень за інститутами виконавчої влади – урядом, урядовим кабінетом та кабінетом міністрів. Запропоновано структурно-композиційну таксономію урядів у європейських парламентських демократіях, на підставі чого виявлено, що "базовими" і "вузловими" точками у здійсненні виконавчої влади та політичного процесу є різні типи партійних урядових кабінетів, передусім – уряди більшості і меншою мірою – уряди меншості. Статистично з'ясовано, що уряди меншості є узвичаєним явищем у більшості європейських парламентських демократій, оскільки усереднено становлять третину усіх урядових кабінетів.

У підрозділі 2.3 дисертаційної роботи – "Феномен урядів меншості в європейських парламентських демократіях: науковий інтерес, підстави виокремлення, сутність, ознаки й особливості" – з'ясовано сутність, специфіку та наслідки урядів меншості у різних політичних системах європейських парламентських демократій. Прослідковано доцільність дефінітивного відокремлення ситуацій парламентської більшості від ситуацій парламентської меншості й урядів більшості від урядів меншості. Додатково простежено схожість й відмінність між поняттями урядова (виконавча) і парламентська (або законодавча) більшість. Виявлено історично-дослідницьку послідовність наукового окреслення сутності, своєрідності і природи урядів меншості. Підтверджено, що уряд меншості – це уряд, партія чи партії якого не становлять абсолютної більшості мандатів у легіслатурі, а тому підставою його формування та функціонування є підтримка більшості (абсолютної чи відносної) від номінального складу легіслатури. Водночас зафіксовано, що уряди меншості варіативні, адже по-різному теоретично і емпірично обґрунтовані, а також верифіковані у різних інституційних параметрах. Перевірено на скільки феномен урядів меншості залежить від розуміння політики як сфери діяльності, спрямованої на досягнення і захист групових інтересів партій та реалізацію їхніх виборчих програм, від рівня політичної культури основних політичних акторів, від критичності міжінституційних відносин і політичного процесу.

У розділі 3 дисертації – "Типи, теоретичні й емпіричні принципи, причини, умови, моделі та способи формування і відповідальності урядів меншості в європейських парламентських демократіях" – досліджено типи урядів меншості в європейських парламентських демократіях, особливості "життєвого циклу", теоретико-методологічних й емпіричних причин і передумов формування та відповідальності урядів меншості в європейських парламентських демократіях, а також концептуалізовано та проаналізовано теорії й моделі формування і відповідальності урядів меншості в європейських парламентських демократіях. Відтак виявлено, що уряди меншості не уніфіковані і монолітні інституційні структури, а різні за композицією, розмірністю, ідеологічністю та причинами формування й особливостями відповідальності.

У підрозділі 3.1 дисертації – "Типи урядів меншості в європейських парламентських демократіях" – виокремлено кілька варіантів типологізації урядів меншості, зокрема на підставі партійного складу урядових кабінетів, кількості урядових партій, характеру парламентської підтримки урядів, зміни парламентської підтримки урядів, особливостей і відсотка представництва урядових партій у легіслатурах, парламентської стратегії і

тактики співпраці між партіями у легіслатурах, диверсифікації компромісів та угод про формування урядів, характеру взаємодії урядів з неурядовими/опозиційними партіями, врахування балансу розподілу владних повноважень і специфіки цілей функціонування урядів, розмірно-кількісних показників і призначення формування урядів. Водночас зауважено, що різні типології урядів меншості не є вичерпними, бо уряди меншості як виконавчі структури залежать від контексту аналізу та аналітичних індикаторів. Відтак умотивовано, що типологізації урядів меншості можуть розширюватись та доповнюватись. Також простежено, що різні типи урядів меншості в європейських парламентських демократіях окреслені різними політичними, політико-правовими, соціально-економічними й іншими діями і відмінними формотворчими, функціональними та регламентними параметрами.

У підрозділі 3.2 дисертації – "Життєвий цикл", теоретико-методологічні й емпіричні причини та передумови формування і відповідальності урядів меншості в європейських парламентських демократіях" – досліджено та емпірично перевірено такі стадії "життєвого циклу" урядів меншості у парламентських демократіях, як процес "ініціювання" та "народження"/"початку" уряду меншості, процес "функціонування" уряду меншості, процес "виживання" уряду меншості, дострокові парламентські вибори чи формування нового уряду як наслідок кабінету меншості, процес "завершення" уряду меншості на підставі закінчення терміну повноважень легіслатури. Також визначено теоретико-методологічні й емпіричні причини і передумови, які є доцільно актуальними для формування та відповідальності урядових кабінетів меншості у парламентських демократіях європейських країн. Вони ґрунтуються на трьох перспективах: традиційному порівняльному аналізі урядових інститутів та інституцій; дедуктивній теорії коаліцій; порівняльному аналізі партійних систем. Аргументовано, що у причинно-наслідковому ракурсі уряди меншості в європейських парламентських демократіях використовують як закономірний варіант виходу з стану протистояння партій у легіслатурі на ідеологічній основі, як звичний механізм подолання наслідків нестабільних інституційно-політичних процесів, зокрема надмірно фракціоналізованих і поляризованих партійних систем.

У підрозділі 3.3 дисертації – "Теорії та моделі формування і відповідальності урядів меншості в європейських парламентських демократіях: концептуальний контекст" – увагу було зосереджено на багатогранних теоретико-концептуальних, методологічних й емпірико-статистичних моделях формування і відповідальності урядів меншості, а також на конституційних й інституційно-політичних особливостях ініціювання і функціонування урядів меншості в різних парламентських демократіях у Європі. Зокрема із огляду на наявність класичних і некласичних/модерних перспектив (раціоналістичної, інституціоналістської та партологічної) формування, функціонування й відповідальності урядів меншості. Особливий наголос зроблено на корельованому наборі теорій і моделей формування та відповідальності урядів меншості – "політико-прихованих", "політико-обізнаних" і неоінституційно-орієнтованих. Додатково виділено емпіричні й апіорні, кооперативні та некооперативні, а також посадо-орієнтовані й політико-орієнтовані теорії і моделі формування урядів меншості. Зафіксовано, що загальнотеоретичні особливості та моделі урядів меншості малопрогностичні щодо того, коли усе-таки вони формуються і в якому типі. Це пояснено залежністю урядів меншості від диверсифікованого масиву змінних, які вписуються у різні наукові перспективи їхнього дослідження.

У розділі 4 дисертації – "Конституційно-правові й інституційно-політичні атрибути формування, функціонування та відповідальності урядів меншості в європейських парламентських демократіях" – увагу сконцентровано на аналізі систем позитивного та негативного парламентаризму як інституційно-політичних і конституційно-правових типів європейських парламентських демократій, а також на їхньому впливі на формування, функціонування і відповідальність урядів меншості. Теоретизовано, що особливості формування, функціонування та відповідальності урядів меншості в європейських парламентських демократіях потрібно розглядати, враховуючи конституційно-інституційні патерни, зокрема специфіку вотумів довіри і недовіри, які реалізуються в європейських парламентських демократіях. У цьому контексті: розглянуто типи й конструкції вотумів довіри/інвестири як інституційні та конституційні умови формування урядів меншості у системах позитивного та негативного парламентаризму; вивчено політико-правову специфіку й особливості відповідальності урядових кабінетів меншості у ракурсі інституційно зумовлених процедур вотумів довіри і недовіри чинним урядам в європейських парламентських демократіях.

У підрозділі 4.1 дисертації – "Системи позитивного і негативного парламентаризму як інституційно-політичні й конституційно-правові типи європейських парламентських демократій та їхній вплив на формування, функціонування і відповідальність урядів меншості" – доведено, що у формуванні, функціонуванні й відповідальності урядів, у тому числі й меншості, визначальну роль відіграють по-різному усталені, апробовані і стереотиповані масиви політико-правових норм, звичаїв і традицій, які дозволяють дихотомувати усі європейські парламентські демократії на системи позитивного та негативного парламентаризму. На цій підставі проаналізовано національно- та регіонально-зумовлені набори чинників і передумов й інструментів формування та відповідальності урядів меншості в окремих регіонах і вибірках країн, зокрема у системах позитивного та негативного парламентаризму, а також в країнах Західної і Центрально-Східної Європи й в окремих кейсах. Це важливо з огляду на те, що в них природа урядів меншості дистинктивна, а інколи – суперечлива.

У підрозділі 4.2 дисертації – "Типи і конструкції вотумів довіри/інвестири як інституційні й конституційні умови формування урядів меншості у системах позитивного та негативного парламентаризму європейських парламентських демократій" – зафіксовано, що на частоту формування урядів меншості у європейських парламентських демократіях по-різному впливають процедурні особливості вотумів довіри/інвестири новим (очікуваним) урядам. Зокрема такі параметри їхньої специфікації, як: їхня наявність або відсутність у системах позитивного й негативного парламентаризму; їхні процедурно-предметні правила; правила прийняття рішень про них; суб'єкти номінування і допустима кількість форматорів чи альтернатив урядів для них; кількість спроб та наслідки невдачі. Отримані варіації та відмінності вотумів довіри/інвестири зіставлено з частотою формування урядів меншості у європейських парламентських демократіях.

У підрозділі 4.3 дисертації – "Політико-правова специфіка й особливості відповідальності урядових кабінетів меншості в європейських парламентських демократіях у ракурсі інституційно зумовлених процедур вотумів довіри та недовіри чинним урядам" – перевірено, як на частоту формування урядів меншості у Європі

впливають процедурні особливості вотумів довіри і недовіри чинним урядам. У цьому ракурсі для перевірки перших виокремлено такі маркери: їхня наявність чи відсутність; їхні ініціатори, питання, об'єкти і правила прийняття; їхні наслідки у випадку вдалих (повних) та невдалих (неповних) вотумів довіри. Для перевірки ж вотумів недовіри чинними урядам було виокремлено такі маркери, як: їхня наявність чи відсутність; їхні ініціатори, причини, типи, правила прийняття та частота оголошення; їхні наслідки у випадку вдалих (повних) і невдалих (неповних) вотумів недовіри. Отримані варіації та відмінності вотумів довіри і недовіри всесторонньо проаналізовано та порівняно, а відтак зіставлено з частотою формування та особливостями відповідальності урядів меншості у європейських парламентських демократіях.

У розділі 5 дисертаційної роботи – "Партійно-електоральні, ідеологічні та владно-опозиційні атрибути і детермінанти урядів меншості в європейських парламентських демократіях" – виявлено партійно-електоральні детермінанти й особливості і параметри партійно-ідеологічного детермінування та позиціонування урядових кабінетів меншості в європейських парламентських демократіях. Крім того, увагу зосереджено на дослідженні парламентської опозиції і парламентських комітетів та їхнього впливу на уряди меншості в європейських парламентських демократіях. Як наслідок, перевірено дві наукові перспективи: згідно із першою – уряди меншості можуть операціоналізуватись у випадку, коли партії на підставі очікування виборів та їхніх результатів свідомо не бажають брати участі в їхньому формуванні; згідно із другою – уряди меншості є або теоретично можуть бути об'єктивними наслідками системних особливостей розвитку партійних і виборчих систем європейських демократій.

У підрозділі 5.1 дисертації – "Партійно-електоральні детермінанти й особливості урядових кабінетів меншості в європейських парламентських демократіях" – було перевірено те, яким чином партійні та виборчі чинники впливають на формування та особливості операціоналізації урядів меншості у європейських парламентських демократіях. Причому увагу зосереджено як на ризики, цілі та вподобання партій, так і на ризики, цілі, уподобання і бажання акторів урядів меншості. Умотивовано, що урядові кабінети меншості частіше формуються та ефективніше функціонують у випадку, коли вони трактуються політичними акторами, передусім політичними партіями, як раціональні відповіді на набори партійно-електоральних та інституційних передумов. Серед них виділено такі: діяльність сильно-організованих і орієнтованих на майбутнє партій; існування децентралізованих і відносно неієрархічних парламентів з ефективною опозицією; наявність якомога конкурентніших парламентських виборів. Додатково окреслено вплив типів і кількісно-розмірних й ідеологічно-поляризаційних параметрів структурованості партійних систем на формування та функціонування урядів меншості у європейських парламентських демократіях.

У підрозділі 5.2 дисертаційної роботи – "Партійно-ідеологічне детермінування та позиціонування урядових кабінетів меншості в європейських парламентських демократіях" – проаналізовано, яким чином власне ідеологічно-поляризаційні чинники впливають на операціоналізацію урядів меншості у європейських парламентських демократіях. Зафіксовано, що ідеологію треба розглядати як раціональний предиктор урядово-формотворчого процесу та ефективного функціонування урядів меншості. Відповідно систематизовано (щоправда регіонально-розрізнено) позицію, що урядові кабінети меншості в європейських парламентських демократіях майже завжди (без

урахування інших чинників) формуються та функціонують на підставі раціонально-зумовлених та релевантних партійно-ідеологічних детермінант, унаслідок чого вони окреслюються специфічним ідеологічним позиціонуванням. На цій підставі порівняно ідеологічне позиціонування, зокрема зумовлене партійним центрризмом, урядів меншості та урядів більшості у парламентських демократіях.

У підрозділі 5.3 дисертації – "Парламентська опозиція, парламентські комітети та їхній вплив на уряди меншості в європейських парламентських демократіях" – зафіксовано, що уряди меншості залежать від співвідношення владного диференціалу й уповноваженості урядових і опозиційних партій. Відтак було виявлено два чинники детермінування урядів меншості: інституційно-конституційні положення і регулювання урядово-формотворчого процесу; повноваження парламентської опозиції. У цьому контексті операціоналізацію урядів меншості в європейських парламентських демократіях означає характер диференційованості, структурованості, спеціалізованості, ієрархізованості й інформатизованості легіслатур і їхніх складових, а також параметри домовленостей між урядовими й неурядовими/опозиційними партіями легіслатур.

У розділі 6 дисертації – "Виконавчо-законодавчі та внутрішньоурядові відносини і законотворчий процес у контексті урядів меншості в європейських парламентських демократіях" – проаналізовано (у тім числі й на регіональному і національному рівні) виконавчо-законодавчі відносини у контексті функціонування та відповідальності урядів меншості, атрибутовано парламентсько-законотворчий зріз функціонування урядів меншості, а також досліджено процеси призначень та відповідальності й особливості повноважень і ролі прем'єр-міністрів, міністрів і державних службовців в урядах меншості у європейських парламентських демократіях. Окрім того, спеціальний наголос (на тлі всіх парламентських демократій у Європі) зроблено на партійно-електоральних, владно-опозиційних, виконавчо-законодавчих і внутрішньоурядових відносинах та законотворчому процесі в урядах меншості в умовах систем "контрактного парламентаризму" (зокрема, на прикладі таких країн, як Данія, Норвегія та Швеція).

У підрозділі 6.1 дисертації – "Виконавчо-законодавчі відносини у контексті функціонування та відповідальності урядів меншості в європейських парламентських демократіях (на прикладі систем державного правління у регіональному зрізі)" – перевірено, наскільки позиціонування урядів меншості у європейських парламентських демократіях залежить від реалізовуваних у них форм і систем державного правління, тобто від урядово-формотворчої і урядово-термінаційної уповноваженості легіслатур або глав держав і легіслатур. Причому зроблено це було на підставі статистичних кореляцій і систематизацій, а також у прив'язці до партійного композиціонування урядів меншості у різних регіонах, які географічно становлять феномен європейських парламентських демократій.

У підрозділі 6.2 дисертації – "Парламентсько-законотворчий зріз функціонування урядів меншості в європейських парламентських демократіях" – уряди меншості порівняно з урядами більшості на предмет можливостей втілення ними передвиборчих обіцянок, які потребують схвалення легіслатур. Окреслено, що уряди меншості можуть бути як законодавчо неефективними, так і законодавчо ефективними. Значною мірою це залежить від ідеологічного позиціонування партій урядів меншості і партій парламентської опозиції. Перевірено, як на законотворчу ефективність урядів меншості впливає частота

і повторювальність їхнього формування. Це здійснено у прив'язці до типу, комунікації, тактики і стратегії діяльності та виборчих стимулів парламентських партій, а також до факту утримування самих урядів меншості від конфліктних законодавчих ініціатив.

У підрозділі 6.3 дисертації – "Призначення та відповідальність, повноваження й ролі прем'єр-міністрів, міністрів і державних службовців в урядах меншості європейських парламентських демократій" – проаналізовано вплив на параметри функціонування урядів меншості у парламентських демократіях атрибутів призначення й відповідальності, повноважень та ролей прем'єр-міністрів, міністрів і державних службовців. Це зроблено у прив'язці до цілей і стратегій політичних партій, оскільки встановлено, що: в деяких кейсах партії більше впливають на формування урядів й урядові призначення, а в деяких кейсах – на аспекти полікотворення. Додатково було проаналізовано партійну та непартійну складові персонального складу урядових кабінетів меншості і їхній вплив на виконавчо-законодавчі й внутрішньоурядові відносини та законотворчий процес. Окреслено сутність та особливості феномену концентрації влади та колегіальності в урядах меншості.

У підрозділі 6.4 дисертаційної роботи – "Партійно-електоральні, владно-опозиційні, виконавчо-законодавчі та внутрішньоурядові відносини і законотворчий процес в урядах меншості в умовах європейського "контрактного парламентаризму"" – було вивчено досвід формування, функціонування та відповідальності урядів меншості у системах, де вони усереднено зустрічаються найчастіше. Зокрема у системах так званого "контрактного парламентаризму" – в Данії, Норвегії і Швеції. Детерміновано, що саме інституційні, переговорні й партіологічні параметри цих країн – це умови, які зумовлюють перманентне формування формально зумовлених чи підтриманих урядів меншості. Із огляду на це, виявлено базові атрибути систем "контрактного парламентаризму" та їхні емпіричні особливості й відмінності у різних країнах Європи. Відтак сутність "контрактного парламентаризму" накладено на розуміння феноменів законодавчої і урядової коаліцій.

У розділі 7 дисертації – "Стабільність, ефективність і політичні та соціально-економічні наслідки урядів меншості в європейських парламентських демократіях" – відстежено і компаративно розв'язано проблему стабільності, політичних наслідків та ефектів урядів меншості, а також сфокусовано увагу на питаннях ефективності, соціально-економічних наслідків та сприйняття урядів меншості в європейських парламентських демократіях. Було доведено, що стабільність й ефективність урядів меншості – не категорії, котрі можуть бути або позитивними, або негативними на тлі інших типів урядів. Натомість вони залежать від регіонального і національного контекстів і патернів формування, функціонування й відповідальності урядів меншості.

У підрозділі 7.1 дисертації – "Проблема стабільності, політичних наслідків та ефектів урядів меншості в європейських парламентських демократіях" – було прослідковано кореляцію стабільності та політичних наслідків урядів меншості на тлі урядів більшості у європейських парламентських демократіях. Як наслідок, було з'ясовано, що уряди меншості усереднено менш стабільні, ніж уряди більшості, але не обов'язково сумірно функціональні чи дисфункціональні. Це здійснено на підставі варіативних маркерів і чинників, зокрема міжпартійних і міжінституційних відносин, типів урядів меншості, уповноваженості урядів меншості тощо. Їх було накладено на різносторонні інтерпретації – раціоналістичні, інституціоналістські та партіологічні –

особливостей формування, функціонування та відповідальності урядів меншості у європейських парламентських демократіях. Суплементарно виокремлено ключові причини (і частоту їхнього застосування) термінування урядових кабінетів меншості у європейських парламентських демократіях. У результаті, усереднено зафіксовано головні негативні та позитивні політичні наслідки й ефекти урядів меншості.

У підрозділі 7.2 дисертації – *"Ефективність, соціально-економічні наслідки та сприйняття урядів меншості в європейських парламентських демократіях"* – перевірено соціально-економічну спроможність та ефективність урядів меншості у європейських парламентських демократіях, зокрема на підставі таких маркерів, як збільшення витрат, боргова криза, дефіцит бюджету, економічні результати, фіскальна (або бюджетна) дисципліна, податкова, валютна та монетарна політика, соціально-економічна далекоглядність, відповідальність за власні дії та реакція на екзогенні шоки. Це зроблено співвідносно із конструюванням різних варіантів підтримки (у тім числі й опозиційної) урядів меншості у легіслатурах європейських парламентських демократій. Виявлено, що уряди меншості можуть бути як соціально-економічно ефективними, так і неефективними. Такі висновки та позиції зіставлено із рівнем і показниками консолідації демократії та з іншими інституційними особливостями політичного розвитку країн Європи.

ВИСНОВКИ

У дисертаційному дослідженні отримано висновки, які є вирішенням поставлених у роботі дослідницьких завдань, зокрема:

1. На підставі аналізу історіографії та стану дослідження проблематики урядів меншості у політичній науці було з'ясовано, що вона досить широка та багатогранна, хоча переважно окреслена доробками вчених, які представляють західну політологію. У цьому зрізі доведено, що дослідження урядів меншості традиційно опираються на теоретичні доробки, присвячені урядам як таким, однак з наголосом на девіантних та схожих патернах перших порівняно з урядами більшості. Виявлено, що кількість науково-теоретичних розвідок, які присвячені урядам меншості, прямопропорційна кількості емпіричних випадків урядів меншості в різних країнах світу. Водночас зафіксовано, що особливий інтерес до дослідження урядів меншості зніціювався і спостерігався передусім у західній політичній науці, починаючи з середини 60–х – початку 70–х рр. ХХ ст., коли замість дослідження політичної поведінки почала відроджуватись зацікавленість до вивчення політичних інститутів і процесів. Саме з цього періоду почались інтенсифікація, поступове зростання кількості і якості та диверсифікація предметних сфер і географії досліджень урядів меншості. Як наслідок – перші, а згодом і систематичні спроби окреслення специфіки дослідження і розуміння сутності урядів меншості та таксономії їхніх ключових проблем і особливостей.

Водночас установлено, що проблематика урядів меншості недостатньо представлена в наукових пошуках дослідників із пострадянського простору, зокрема з України, де не властиве формування урядів меншості, а натомість відбувається штучне зведення до знаменника понять "урядова коаліція", "парламентська коаліція", "парламентська більшість", "коаліційна більшість". Відповідно виявлено, що у вітчизняній політичній науці урядову парламентську більшість та законодавчу парламентську більшість незрідка розглядають спарено або й синонімічно, що, будучи помилковим, зовсім не

притаманно для західної політичної науки та практики, у якій перераховані категорії зазвичай розрізнені. Унаслідок цього вмотивовано, що українська політологія розглядає проблематику урядів меншості кроспарадигмально, що часто створює значні теоретико-методологічні й емпіричні непорозуміння і неузгодженості порівняно з результатами західних досліджень урядів меншості.

Систематизовано, що особливістю західної і вітчизняної політологічної традиції дослідження урядів меншості є те, що вона не монолітна та не унілатеральна, не консолідована та не уніфікована, а натомість дуже розрізнена і фрагментована, адже є щонайменше дві теоретичні парадигми окреслення сутності й ролі урядів меншості: перша аналізує уряди меншості на основі категорії коаліційних урядів, які складаються з двох і більше партій; друга детермінує уряди меншості як такі та по суті. Синтезує їх той факт, що уряди меншості трапляються часто, але декотрі політичні системи схильніші до формування стабільних й ефективних урядів меншості, а в деяких їх трактують і окреслюють в особливо негативному контексті з огляду насамперед на те, що в історичному зрізі нормою на противагу були уряди більшості. Відтак встановлено, що дослідження урядів меншості дуже таксономовані: негативніше орієнтовані у контексті формування, відповідальності і стабільності урядів меншості; позитивніше орієнтовані у контексті формування й ефективності функціонування урядів меншості. Суплементарно зафіксовано, що: ознакою більшості досліджень урядів меншості є їхнє фокусування на політичних системах демократичних країн світу – здебільшого парламентських, але інколи й президентських демократіях; мало уваги приділено урядам меншості у недемократичних та гібридних політичних режимах.

Це дало змогу виснувати, що сучасні дослідження урядів меншості детерміновані поєднанням різних теоретико-методологічних парадигм, які орієнтуються на окреслення різних чинників формування, функціонування та відповідальності урядів меншості, зокрема: стратегічних, які передбачають окреслення виборчих перспектив різних політичних акторів; інституційних, які визначаються особливостями парламентських норм і процедур та параметрами їхньої реалізації; структурних, які описуються внутрішньопартійними та міжпартійними взаємодіями різних парламентських й непарламентських партій. На підставі цього встановлено, що в тих державах, де перманентно формуються саме коаліційні уряди (а це здебільшого консенсусні парламентські демократії), у вивченні урядів меншості зазвичай домінує коаліційно-орієнтований підхід. Натомість у державах, де формуються переважно однопартійні уряди (а це здебільшого вестмінстерські парламентські демократії), перманентно превалює оцінювання урядів меншості з позицій законодавчих досліджень.

Підтверджено доцільність виокремлення трьох головних кластерів або груп загальнотеоретичних перспектив й особливостей дослідження урядів меншості: з позиції теорії раціонального вибору, з позиції неінституціонального підходу та з партологічної позиції. Перший кластер ґрунтується на "раціональних" підрахунках політичних акторів, передусім політичних партій, та логічно й системно вибудований на уявленні, що "раціональність" передбачає найкращий і найоптимальніший вибір серед безлічі упорядкованих преференцій політичних акторів. Зокрема у контексті створення ними урядових коаліцій, прагнення контролювати передумови формування і функціонування урядових кабінетів, досягати політичних цілей та максимізувати голоси виборців – тобто враховуючи результати теорії коаліцій і теорії ігор. Другий

кластер детермінований правилами, нормами і структурою урядових/виконавчих та парламентських/законодавчих інститутів – як відправної, проміжної чи незалежної змінної аналізу, – тому корисний для розуміння та пояснення поведінки політичних акторів в умовах урядів меншості. Зокрема з приводу уточнення інституційних та стратегічних чинників, які оформлюють виконавчо-законодавчі відносини, міжпартійну конкуренцію і внутрішньопартійну динаміку у випадку урядів меншості. Урешті-решт, третій кластер заснований на врахуванні ролі партій, партійної політики, партійних систем та загалом міжпартійної конкуренції у контексті визначення стабільності, ефективності й успіхів урядових кабінетів меншості. Зокрема крізь призму ролі та значення ідеологічної поляризації, парламентської фракціоналізація/фрагментації, партійної дисципліни та згуртованості, а також стабільності урядів. З'ясовано, що ці кластери синтезує ідея про те, що уряди у демократичних системах функціонують в конкурентних умовах, які характеризуються постійними переговорами, торгами, компромісами та співпрацею, а також відведенням та врахуванням особливого значення (а інколи й статусу) політичній, зокрема парламентській, опозиції.

Як наслідок, з'ясовано, що генеральними патернами дослідження урядів меншості передусім є типи і моделі урядів меншості, "життєвий цикл" і статистика функціонування урядів меншості, теорії й особливості формування і відповідальності урядів меншості, конструкції та сутність вотумів довіри й недовіри до урядів меншості, вплив систем позитивного й негативного парламентаризму на формування та функціонування урядів меншості, причини і передумови формування й особливості функціонування урядів меншості, регіональні/національні особливості формування й функціонування урядів меншості і под.

2. Прослідковано, що заявлені патерни актуальні у парламентських демократіях, передусім європейських, адже в них як легітимний інструмент і механізм народного представництва реалізовано парламентський спосіб формування й відповідальності урядів. У зв'язку з цим встановлено, що в європейських парламентських демократіях: у процесі політичного представництва народний суверенітет здійснюється через делегування повноважень від громадян до політиків та державних службовців (в порядку від виборців до членів легіслатури, згодом до ядра виконавчої влади (глави уряду), пізніше до глав різних міністерств та відомств виконавчої влади й нарешті до відповідних державних службовців міністерств та відомств виконавчої влади); міжінституційні відносини детерміновані партіями і їхніми інституційними, соціально-владними й політичними функціями, а також мережею різних відносин делегування повноважень та відповідальності між раціональними політичними інститутами й акторами (принципалами й агентами), які мають свої преференції стосовно очікуваних і потенційних результатів політичного процесу; парламенти (на відміну від інших інститутів) є і принципалами, і агентами делегування повноважень й відповідальності, оскільки парламентські вибори – одночасно й ініціатор делегування народного суверенітету, й єдиний безумовний перспективний і ретроспективний інструмент підзвітності та відповідальності; партії традиційно впливають на всі складові процесу делегування повноважень та відповідальності, оскільки вони соціально згуртовані, стратегічно-орієнтовані, цілеспрямовані, інформатизовані, централізовані, прагматичні чи ідеологічні; уряди завжди узалежнені від партійної композиції парламентів, а тому найчастіше партійно-парламентські, через партії єднають переваги принципалів й

агентів, у тому числі й уподобання виборців, орієнтовані на вироблення політики, централізовані та згуртовані, здатні ієрархізувати й контролювати порядок денний.

Унаслідок врахування цього виокремлено різні типологізації європейських парламентських демократій: 1) на підставі різниці й результатів реалізації політичного процесу, партійної композиції легіслатур і відмінностей виборчих систем – обмежений, вестмінстерський і кардинальний варіанти; 2) з огляду на виборчу систему і кількість партій – вестмінстерський і консенсусний чи двопартійний і коаліційний чи пліоральний, мажоритарний і супермажоритарний типи. Також з'ясовано, що вони реалізуються у різноманітних формах (монархія та республіках) і системах (парламентській та напівпрезидентській) державного правління, внаслідок чого здійснено дистинкцію між поняттями "парламентська демократія" та "парламентська система правління" (або "парламентаризм"). Узагальнено, що всі європейські парламентські демократії пов'язує той факт, що в них як в апіорі демократичних домінуючий вплив на формування й дострокове припинення повноважень урядів мають легіслатури (системи монархічного й республіканського парламентаризму) або глави держав та легіслатури (системи республіканського напівпрезиденталізму).

Зафіксовано, що для організаційного структурування патернів функціонування виконавчої влади у європейських парламентських демократіях доцільно застосовувати такі поняття, як "уряд", "урядовий кабінет" і "кабінет міністрів". Вони диференціюються на підставі функціонального та легального визначень: у першому – на підставі того, що реально ними здійснюється або має здійснюватись; у другому – на підставі певного набору й балансу органів і установ, з яких вони складаються чи мають складатись. З'ясовано, що уряди у парламентських демократіях ґрунтуються на таких принципах функціонування, як монократичний, прем'єр-домінуючий, міністерський, колегіальний та колективний, а розподіл посад в урядах дихотомується на політичний (похідний від партійно-політичного складу легіслатур) та адміністративний (не похідний від композиції легіслатур). Причому кабінет міністрів – найбільш політичний/політизований орган уряду; урядовий кабінет – значно політизований і політично відповідальний перед парламентом орган уряду; уряд – частково політизований орган виконавчої влади, бо його верхівка – політично відповідальна, а чиновницький апарат – адміністративно відповідальний. Хоча загалом для парламентських демократій властива концентрація провідних повноважень саме за інститутами виконавчої влади – урядом, урядовим кабінетом і кабінетом міністрів.

Відмічено, що структурно-композиційно уряди/урядові кабінети поділяються на непартійні/неполітичні (технократичні, чиновницькі, перехідні, технічні чи службові) та партійні/політичні, а другі: за композицією – на однопартійні й коаліційні, а за парламентським статусом, розміром партій уряду, характером сталого партійного членства та сталої партійної підтримки легіслатурами – на більшості й меншості. Загалом серед партійних урядів виокремлюють однопартійні меншості, коаліційні меншості, однопартійні більшості та коаліційні більшості, а з-поміж останніх за структурою партійно-парламентської підтримки – мінімально-переможні і надлишково-переможні коаліції (які водночас можуть бути коаліціями національної єдності або великими коаліціями). Підтверджено, що для європейських парламентських демократій, незалежно від систем державного правління, іманентно властиві різні типи партійних урядів як "базових" та "вузлових" точок у здійсненні виконавчої влади і політичного

процесу. Поміж них статистично і як більш раціоналізовані й партійно-ідеологічно детерміновані превалюють (з певними національними винятками) уряди більшості, а натомість уряди меншості позиціонуються як закономірний варіант виходу зі ситуації протистояння партій у легіслатурах на ідеологічній основі. Причому виявлено, що останні стали узвичаєним явищем і різновидом урядів у більшості європейських парламентських демократій, оскільки усереднено становлять третину усіх урядових кабінетів – з дещо більшою кількістю, але меншою часткою (переважно однопартійних урядів меншості) в країнах Західної Європи й навпаки (переважно коаліційних урядів меншості) в країнах Центрально-Східної Європи.

Аргументовано, що уряди меншості ініціально теоретично й емпірично трактували та пояснювали з острахом і як "відхилення" чи навіть "найгірші можливі результати" партійно-електорального й урядово-формотворчого процесу, але згодом, коли вдалось простежити, порівняти й оцінити їхні наслідки, оцінили не як "патологічні" феномени, а як "нормальний" атрибут і результат політичного процесу, який може виконувати ті ж функції, що й уряди більшості, хоча й зважаючи на загрозу можливої дострокової відставки. Це зумовлено тим, що уряди меншості – приклади порушення принципів більшості, притаманних для парламентських демократій, а тому й ґрунтуються на специфічній легітимності влади, спрямованій на розуміння політики як досягнення й захисту групових інтересів партій і реалізації їхніх виборчих програм. У результаті занотовано, що уряд меншості – це уряд, партія або партії якого не становлять абсолютної більшості мандатів у легіслатурі, а тому підставою його формування та подальшого функціонування є підтримка більшості (абсолютної чи відносної) від номінального складу легіслатури. Відповідно порушено усталену та традиційну для парламентських демократій норму, що урядова/виконавча й парламентська/законодавча більшість ідентичні.

3. Аргументовано, що уряди меншості не уніфіковані та монолітні інституційні структури, а натомість різні за композицією, розмірністю, ідеологічністю і причинами формування й особливостями відповідальності. Тому різні типи урядів меншості в європейських парламентських демократіях окреслюються різними політичними, політико-правовими, соціально-економічними й іншими діями, а також відмінними формотворчими, функціональними та регламентними параметрами. На цій підставі виокремлено декілька типологізацій урядів меншості: 1) на підставі партійного складу урядів, зокрема в зрізі партійної композиції легіслатур, перед якими формально відповідальні уряди, – однопартійні й коаліційні; 2) залежно від кількості урядових партій – одно-, дво-, три-, чотири- і більшепартійні; 3) за характером парламентської підтримки (непідтримки) урядів – непідтримані однопартійні, непідтримані коаліційні, підтримані однопартійні й підтримані коаліційні; 4) залежно від зміни парламентської підтримки урядів – істотні чи субстантивні (спеціальні) й формальні; 5) на підставі особливостей і відсотка представництва урядових партій у легіслатурах – уряди, партії яких мають підтримку і представництво у легіслатурах на рівні відповідно 45% і більше, 35–45% й 35% і менше; 6) залежно від типу парламентської стратегії і тактики співпраці між партіями у легіслатурах – у формі коаліції, формального пакту/договору, неформальної домовленості, більшості під конкретне завдання (*ad hoc* більшості або "непостійної більшості") та "стриманості" опозиції; 7) на підставі диверсифікації компромісів й угод, навколо яких формують уряди, – у формі "програшних" коаліційних домовленостей,

коаліційних порозумінь на основі згоди і підтримки, коаліційних домовленостей на засадах співпраці; 8) з огляду на характер взаємодії урядів із неурядовими/опозиційними партіями легіслатур – тимчасові спеціальні (*ad hoc*) домовленості між партіями, "вільні союзи" партій, "офіційні угоди" партій; 9) на підставі врахування балансу розподілу владних повноважень і специфіки функціонування урядів у вузьких чи широких цілях чи на підставі партійно-ідеологічного детермінування – у форматі мажоритаризму, коаліційності, міноритаризму і тимчасового/спеціального міноритаризму; 10) за розмірно-кількісними показниками – "майже переможні" та "програшні" (зокрема "тимчасові адміністрації", "вичікувальні"); 11) за призначенням формування – постійні й тимчасові.

Водночас постановлено, що уряди меншості у європейських парламентських демократіях відповідають загальним параметрам "життєвого циклу", які виявляються у стадіях: 1) "ініціювання", "народження"/"початку"; 2) "функціонування"; 3) "виживання"; 4) дострокових парламентських виборів чи формування нового уряду; 5) "смерті"/"кінця" уряду, що спричинено закінченням повноважень легіслатури. На першій стадії важливі роль глави держави, форматора і/чи інформатора в ході формування уряду й особливості парламентського вотуму інвеститури як акту, що фіналізує процес формування уряду. На другій стадії відбувається перевірка парламентської підтримки уряду стосовно виконання ним своїх зобов'язань. На третій стадії "виживання" уряду зумовлюється вотумами довіри й недовіри. На четвертій стадії, коли уряд отримав вотум недовіри, політична система вибирає – сформувати новий уряд силами існуючої легіслатури чи в результаті її дострокових виборів. На п'ятій стадії уряд обов'язково припиняє повноваження у зв'язку з виборами легіслатури.

Паралельно помічено кілька сценаріїв формування урядів меншості у парламентських демократіях: коли невластиве формування коаліційних урядів більшості, а натомість перманентно трапляються однопартійні уряди більшості; коли параметри партійної системи перешкоджають формуванню коаліційних урядів більшості; коли уряди меншості є тимчасовими й "неполітичними"; коли зазнають краху традиції співпраці звиклих партнерів коаліційних урядів більшості; коли є парламентські партії, яким не вистачає невеликої кількості мандатів для одержання статусу домінуючих. Додатково з'ясовано ключові (хоча й неодноразові) причини і передумови формування урядів меншості: політична криза й інституційна та політична нестабільність; прагнення розширити розмір уряду та гарантувати йому надійніші умови функціонування; неефективність і нерациональність інших типів урядів; раціональний вибір партіями між владним або опозиційним статусом; історичні традиції, спадщина й культурні патерни; наявність партійної системи поміркованого плюралізму; конкурентне протистояння між партіями з ідеологічних позицій; безпосередньо-найближчі передумови; "імобілізаційні ситуації", коли неможливе формування урядів більшості; завчасне трактування урядів меншості як "неполітичних" і тимчасових; наявність специфічних конституційно-інституційних параметри вотумів довіри/інвеститури й очікувань наслідків вотумів недовіри урядам; існування принципових параметрів і правил дострокової відставки урядів; своєрідне співвідношення повноважень легіслатур та глав держав у процесах формування, функціонування та відповідальності урядів.

Встановлено наявність класичних і некласичних/модерних перспектив формування, функціонування й відповідальності урядів меншості у парламентських демократіях, зокрема раціоналістичної, інституціоналістської і партологічної. Згідно першої політичні

актори – раціональні, а коаліційна політика – стратегічна, бо вона маніфестує себе як гру між партіями; згідно другої політика коаліційна, інституційно зумовлена і виходить за межі особистих чинників ідентифікації та поведінки політичних гравців; згідно третьої ключовими є партії і партійні системи, які окреслюють відносини політичних гравців. Суплементарно виявлено корельований набір теорій і моделей формування й відповідальності урядів меншості, зокрема "політико-прихованих", "політико-обізнаних" і неоінституційно-орієнтованих. Перші заперечують або не аргументують причини формування й відповідальності урядів меншості; другі пояснюють уряди меншості як певні раціональні результати міжпартійних перемовин і торгів; треті аргументують, що уряди меншості формуються у випадку нездатності політичних акторів впливати на законодавчий процес. Додатково виокремлено емпіричні й апіорні, кооперативні та некооперативні, а також посадо-орієнтовані й політико-орієнтовані теорії та моделі формування урядів меншості. Емпіричні розглядають процес формування урядів як фундаментальний предмет своїх інтересів, а апіорні генеруються на спрощених та стилізованих припущеннях про головні особливості формування/відповідальності урядів. Кооперативні розглядають "урядові виграші" партій в умовах різних типів урядів як варіантів найшвидшої реалізації, а некооперативні вивчають поведінку акторів у межах гіпотетичних урядів. Урешті-решт, поділ теорій і моделей формування/відповідальності урядів на посадо-орієнтовані й політико-орієнтовані ґрунтується на мотиваційних припущеннях політсили, які беруть участь в урядово-формотворчому процесі.

Зафіксовано, що уряди меншості частіше формуються у випадках, коли: країни є консенсусними (а не конфліктними чи конкурентними) парламентськими демократіями; зростає (особливо раптово) фракціоналізація та ідеологічна поляризація й розділеність партійної системи; партійна система тяжіє до поміркованого плюралізму (за винятком субстантивних урядів меншості). Додатково виявлено, що уряди меншості: розширюють проблемне поле розуміння "політичного" та створюють підвалини для змістовного наповнення поняття "опозиційна більшість"; формуються та інституціоналізуються в умовах конкурентного характеру взаємовідносин між парламентськими партіями; частіше трапляються й виявляються "життєздатним" та стабільним, коли сформовані великими центристськими партіями, а в опозиції до них – дрібні партії з різних частин ліво-правого ідеологічного спектра; майже завжди є результатом раціонального вибору партій, здійсненого на інституційній основі з метою реалізації своїх цілей; зазвичай інституційно не заперечуються політичними системами й толеруються політичною опозицією; зазвичай є "вимушеним" виходом для партій, які не можуть чи не хочуть формувати урядово-парламентської більшості.

4. Обґрунтовано, що оскільки європейські парламентські демократії – країни, для яких властиві принципи верховенства права, то у формуванні, функціонуванні та відповідальності урядів, у тому числі й меншості, визначальну роль відіграють по-різному усталені, апробовані й стереотиповані масиви політико-правових норм, звичаїв і традицій. На цій підставі з'ясовано, що всі європейські парламентські демократії дихотомують на системи позитивного та негативного парламентаризму, причому: перші – це урядово-формотворчі ситуації, в яких очікувані/гіпотетичні уряди мають бути підтримані легіслатурами, а другі – це урядово-формотворчі ситуації, в яких вони не повинні бути підтримані, а лише "толеровані" чи незаперечені легіслатурами. Доповнено, що перші інкорпоруують механізми впливу на формування урядів вотумів

довіри/інвестиції, їхньої тривалості, ролі форматорів і передбачуваних наслідків дострокового припинення повноважень урядів, а другі – сценарії, що ґрунтуються на постійній "мовчазній" довірі уряду, підтриманій більшістю в легіслатурі, чи на постійній негативній довірі уряду, проти якої не виступає абсолютна більшість депутатів у легіслатурі. Відповідно з'ясовано, що інститут парламенту в процесі формування, визначення типу і композиції, а також відповідальності урядів у системах негативного парламентаризму менш вагомий, аніж у системах позитивного парламентаризму, а натомість влада легіслатури особливо виявляється під час функціонування урядів.

Виявлено, що у системах позитивного й негативного парламентаризму природа урядів меншості дистинктивна, а інколи – суперечлива. Хоча загалом у двох серед урядів меншості абсолютну більшість мають постійні, а не тимчасові, але їх не можна назвати інституціоналізованим форматом і результатом у всіх країнах. З'ясовано, що системи негативного парламентаризму за винятком країн, для яких перманентно властиві уряди меншості, сумарно не проводять більшої кількості урядів меншості, ніж системи позитивного парламентаризму за винятком країн, для яких перманентно властиві уряди меншості. Зафіксовано, що уряди меншості не потрібно розглядати як єдиновимірний і всеохоплюючий варіант міжінституційного балансу законодавчої та виконавчої влади за умови неможливості/небажання формувати уряди більшості, бо різними є причини й мотиви формування урядів меншості у системах позитивного та негативного парламентаризму: у перших – це традиційно формалізація й узвичаєність сильної парламентської опозиції, детермінування груп інтересів не плюралістичними, а здебільшого корпоративними відносинами, регламентація "ослаблених" варіантів і типів позитивних (передусім за правилом відносної більшості) вотумів інвестиції, наявність сильної, але не домінуючої центристської парламентської партії, а в других додатково – регламентація "ще ослабленіших" варіантів і типів вотумів інвестиції (зокрема за правилом негативної більшості) або взагалі їхня відсутність.

Аргументовано, що на частоту формування урядів меншості у європейських парламентських демократіях по-різному впливають процедурні особливості вотумів довіри/інвестиції новим/очікуваним урядам та вотумів довіри й недовіри чинним урядам. Адже кожний політичний інститут, який визначає особливості та наслідки виконавчо-законодавчих відносин, може бути інструментом формування того чи іншого типу уряду. Це вмотивовує, що процедурні урядово-формотворчі патерни впливають на особливості та наслідки дострокового припинення повноважень урядів, визначаючи типологізаційну структуру останніх. Водночас підтверджено, що різниця таких процедур парламентського контролю урядових кабінетів, як вотум довіри і вотум недовіри чинному урядові, в тому, що: перша безпосередньо ініціюється урядовим кабінетом (зокрема прем'єр-міністром), а друга – легіслатурою.

Перевірка кореляції процедурних патернів вотумів довіри/інвестиції очікуваним урядам й вотумів довіри та недовіри чинним урядам, а також частоти формування урядів меншості у європейських парламентських демократіях усереднено засвідчує, що: дизайн вотумів довіри/інвестиції очікуваним урядам здебільшого не впливає на частоту формування урядів меншості, хоч окремі особливості вотумів довіри/інвестиції у цьому зрізі є визначальними; уряди меншості формуються рідше, коли на практиці переважно використовуються сценарії подолання міжвиборчих урядово-політичних криз, а тому колапсу зазнають уряди більшості й інші уряди меншості; спрощення

процедур вотумів недовіри чинним урядам сприяє зростанню частоти формування урядів меншості у середньо- та довгостроковій перспективі, адже що меншими є повноваження легіслатур безпосередньо впливати та визначати відставки урядів, то частіше повинні формуватись уряди меншості; чим важче чинному уряду одержати підтримку легіслатури, тим більша ймовірність формування уряду меншості в межах ідентичної каденції легіслатури; уряди меншості частіше формуються, коли спрощено наслідки невдалих вотумів довіри чинним урядам. З'ясовано, що загалом вотуми довіри/інвеститури і/чи недовіри урядам меншості апріорі спричиняють корекцію їхніх програмних документів і діяльності, хоча на практиці не часто зумовлюють дострокове припинення їхніх повноважень. Відповідно констатовано, що уряди меншості усереднено частіше трапляються у системах, де очікуваним урядам легше отримати вотуми довіри/інвеститури, а чинні уряди важче можуть отримати вотуми довіри чи важче можуть бути відправлені у відставку з причин вотумів недовіри. Це обґрунтувало позицію, що уряди меншості частіше формуються чи гіпотетично повинні формуватись у системах негативного парламентаризму, де вони більше захищені від парламентів, аніж у системах позитивного парламентаризму. Додатково зафіксовано, що в системах негативного парламентаризму частіше формування урядів меншості сприяє балансу виконавчо-законодавчих відносин, адже конструкції урядів меншості у таких системах допомагають зростанню ефективності підзвітності й відповідальності урядових кабінетів перед легіслатурами та "диктують" усталення "кооперативної полікотворчої дифузії". Відповідно відмічено, що уряди меншості у системах такого типу позиціонуються як "гнучкі рішення" урядово-формотворчого процесу. Однак узагальнено, що конституційно-правові й інституційно-політичні чинники впливають на формування, функціонування і відповідальність урядів меншості не унілатерально, бо значущі й інші чинники, зокрема партійно-виборчі, ідеологічні, владно-опозиційні, інкорпоровані у феноменах партій і виборів, партійних і виборчих систем, партійно-виборчої політики, партійної ідеології, влади й опозиції і под.

5. Обґрунтовано, що формування урядів меншості відбувається тоді, коли процес залучення партнерів до гіпотетичної коаліції зупиняється до того, як досягнуто своєрідного бар'єра – абсолютної більшості депутатів легіслатури. Причому невходження партій в уряди меншості може бути зумовлене і власними цілями й уподобаннями партій, і цілями, уподобаннями та бажаннями акторів урядів меншості. Тому ймовірність формування та ефективного функціонування урядів меншості позитивно корелюють з оцінкою перспектив реалізації довгострокових, а не короткострокових цілей і завдань й очікуваним несприятливим ефектом одержання виборчих переваг, а негативно – з величиною короткострокових утрат в статусі парламентської опозиції. Отож, уряди меншості частіше формуються тоді, коли чинники позитивної кореляції компенсують чинники негативної кореляції із ними, наявні стабільне й передбачуване інституційно-політичне та конституційне середовище, мінімальний рівень політичної орієнтації і політизації, а також організаційної дисципліни та ресурсів партій. Хоча усереднено встановлено, що партійно-електоральні чинники формування й функціонування урядів меншості (зокрема їхніх різних типів) у європейських парламентських демократіях опосередковані та не завжди системні.

Однак у середньому з'ясовано, що: уряди меншості традиційно властиві як для систем поміркованого, так і поляризованого (але загалом обмеженого, менше –

надмірного) плюралізму, а рідше простежуються у двопартійних і в дво-з-половиною партійних системах, хоча найчастіше фіксуються саме у перших; формування та функціонування урядів меншості (передусім коаліційних) безпосередньо залежить від зростання фракціоналізації (фрагментації), конкурентності й ідеологічної поляризації (розділеності) та диференціації партійних систем (на рівні урядових й опозиційних партій), особливо раптової; уряди меншості переважно не формуються, коли їх не толерують політичні актори, які домагаються найперше посадових, а не політичних цілей, а тому часто окреслюються як "інженерія поразки на найвигідніших умовах". Загалом підсумовано, що формування урядів меншості (щоправда корельовано з їхніми типами) є максимально закономірним виходом зі ситуації за умови наявності у помірно (обмежено) чи надмірно фракціоналізованій легіслатурі протистояння між партіями з ідеологічних позицій. Або, інакше кажучи, що уряди меншості та їхні конкретно-специфічні типи й частота формування – це безпосередні об'єктивні та суб'єктивні наслідки кореляції кількісно-розмірних й ідеологічно-поляризаційних вимірів партійних та виборчих систем і різних цілей політичних акторів.

Засвідчено, що інколи партії/партіям вигідніше бути в опозиції, але ситуативно підтримувати уряди меншості, аніж формувати уряди і безпосередньо виконувати свою політичну програму. Відповідно специфіка партійно-ідеологічного детермінування урядів меншості у тому, що вони формуються із більшою позитивною ймовірністю тоді, коли вигода від отримання партіями міністерських портфелів менша, ніж користь від реалізації своїх політичних програм й ідеологічних принципів. Водночас цілком очевидно, що незалежно від ідеологічного складу урядів меншості та парламентської опозиції, урядові партії повинні опиратись і розраховувати на неурядові партії. Хоча, з іншого боку, уряди меншості в європейських парламентських демократіях, у яких статистично превалюють уряди більшості, переважно ідеологічно унаслідують їх. У цьому контексті з'ясовано, що ідеологіями найбільших урядових партій урядів меншості (а відповідно й переважно самих урядів меншості) в європейських парламентських демократіях найчастіше є соціал-демократія та лібералізм, а рідше – консерватизм та християнська демократія, хоча загалом уряди меншості можуть порушувати ідеологічну відповідність/конгруентність між позиціями виборців і здійсненням виконавчої влади. Це зумовлено тим, що уряди меншості вразливіші, ніж уряди більшості, від дій та голосувань неурядових партій, а тому частіше погоджуються на всілякі нестабільні, ідеологічно відцентрові політично-ідеологічні й владно-посадові компроміси, через що менше детерміновані центристськими партіями, а натомість більше – партіями, які розмірно найбільші. На противагу аргументовано, що уряди меншості повсякчас перебувають під контролем легіслатур, а тому законодавчо детермінантними стосовно них є серединні чи медіанні (центристські) партії, хоча водночас уряди меншості мають різнорелевантний вплив на політико-управлінський процес та державну політику, адже здатні ініціювати та змінювати нові й чинні порядки денні. Виявлено, що найбільш партійно-ідеологічно детермінованими є уряди меншості у формі мажоритаризму та міноритаризму, а найменш – у форматі тимчасового/спеціального міноритаризму та коаліційності.

Продемонстровано, що уряди меншості визначаються інституційним політично-владним диференціалом між статусом урядових й опозиційних партій, а також їхніми очікуваними цілями, а тому "кризовими" в європейських парламентських демократіях

є тільки тоді, коли відсутні будь-які інші варіанти парламентської/законодавчої більшості. У цьому контексті виокремлено два ключові чинники детермінування урядів меншості: інституційно-конституційні положення й регулювання урядово-формотворчого процесу та повноваження парламентської опозиції. Детерміновано, що уряди меншості переважно акцентуються не на своєму складі й парламентському представництві, а на парламентських/законодавчих коаліціях з формально урядових і формально опозиційних/неурядових партій, а тому залежать від "сили" потенційного впливу парламентської опозиції й характеру диференційованості, структурованості, спеціалізованості, ієрархізованості й інформатизованості легіслатур і їхніх складових. З'ясовано, що системно не залежачи від структури парламентських комітетів, уряди меншості частково/додатково детермінуються їхньою "силою" та специфікою.

Водночас простежено, що уряди меншості в європейських парламентських демократіях можливі винятково за наслідками різних типів домовленостей між урядовими й неурядовими/опозиційними партіями легіслатур. Ці домовленості можуть виражатись у формі строго інституціоналізованих правил взаємин – "контрактного парламентаризму", у формі заздальгідь обумовлених, всеосяжних і чітких правил взаємин – "переговорного парламентаризму", у формі винятково неформальних, ситуативних та неписьмових угод і взаємин. Суплементарно увиразнено варіанти кількох стратегій взаємовідносин урядових та опозиційних партій за умов урядів меншості: "бонусів партій підтримки" – коли опозиційні партії мають кращі можливості уникати "ефекту посад"; "компромісів партій підтримки" – коли опозиційні партії "ділять" політичну відповідальність за діяльність урядів. Загалом зафіксовано, що опозиційні партії спроможні працювати з урядами меншості у погодженні державної політики, а тому другим надто складно відмовитись від політичної позиції перших. Водночас встановлено, що за характером підтримки опозиційними партіями урядів меншості вони поділяються на "замасковані" та "фактичні", а також підтримані та непідтримані, хоч у тривіальному сенсі всі уряди меншості розраховують на зовнішню підтримку неурядових/опозиційних партій.

6. Вмотивовано, що позиціонування урядів меншості у європейських парламентських демократіях залежить від реалізовуваних у них форм і систем державного правління, зокрема парламентських монархій, парламентських республік і напівпрезидентських республік, тобто від урядово-формотворчої й урядово-термінаційної уповноваженості легіслатур або глав держав й легіслатур, зокрема у контексті їхнього партійного композиціонування. Зафіксовано, що: серед парламентських монархій уряди меншості (переважно однопартійні) найчастіше формуються на засадах корпоративізму у системах негативного, а не позитивного парламентаризму; серед парламентських республік, які є винятково системами позитивного парламентаризму, у країнах Західної Європи частіше (хоч загалом зрідка – як "кризові винятки") формуються однопартійні, а в країнах Центрально-Східної Європи (загалом часто – як "нормальні сценарії") – коаліційні уряди меншості; серед напівпрезидентських республік у Західній Європі превалюють однопартійні (передусім у системах негативного парламентаризму), а в Центрально-Східній Європі – коаліційні (винятково в системах позитивного парламентаризму) уряди меншості. Узагальнено, що уряди меншості середньостатистично найчастіше притаманні для парламентських монархій (загалом та здебільшого однопартійні) чи в цілому для парламентських систем правління (загалом).

Виявлено, що уряди меншості часто й ефективно дають змогу главам держав, зокрема у напівпрезидентських республіках, бути активнішими й зумовлювати конфлікти із прем'єр-міністрами, ослаблюючи претензії останніх на ексклюзивний контроль виконавчої влади. Однак прослідковано, що у надмірно фракціоналізованих легіслатурах, зокрема у випадку напівпрезиденталізму – особливо якщо він окреслюється сценарієм "системи розділеної меншості", уряди меншості можуть позиціонуватись, хоча й умовно, як "інституційні катастрофи" й "симптоми" ослаблення інституційних підвалин демократії. На противагу вмотивовано, що ефективнішими й успішнішими у провадженні програм і політично-законодавчого порядку денного уряди меншості є в парламентських (а не напівпрезидентських) республіках і парламентських монархіях.

Занотовано, що уряди меншості в європейських парламентських демократіях не можуть настільки просто, як уряди більшості, втілювати свої передвиборчі обіцянки, що потребують схвалення легіслатур, бо вимагають підтримки неурядових/опозиційних партій (як у комітетах, так і пленарно), особливо якщо з-поміж них є ідеологічно серединна/центристська політсила. Натомість уряди меншості законодавчо ефективніші тоді, коли саме в їхньому складі перебуває ідеологічно серединна/медіанна партія, особливо якщо вона велика, а також коли уряди меншості формуються перманентно, часто чи повторювально. Відповідно з'ясовано, що законодавча ефективність та парламентська відповідальність урядів меншості залежать від типу, тактики і стратегії діяльності й виборчих стимулів парламентських партій, а також від утримування самих урядів меншості від конфліктних ініціатив і їхньої "чутливості" до опозиційних партій та громадської думки. Крім того, законотворча спроможність урядів меншості залежить від якості комунікації між партіями, суті й змісту урядово-парламентських програм, спроможності балансувати владу та формувати спеціальні голосуючі/законодавчі коаліції, інституційних факторів та параметрів багаторівневого урядування. Отож прослідковано, що формування урядів меншості та їхня законотворча ефективність залежать від кореляції різних варіантів орієнтації партій, зокрема на одержання посад, голосів виборців чи досягнення політичних цілей. Хоча загалом уряди меншості повинні бути обережнішими та поінформованішими (ніж уряди більшості) у процесі пропонування й просування своїх законодавчих ініціатив у легіслатури, оскільки вони можуть окреслюватись як формальними, так і непостійними та спеціальними голосуючими/законодавчими коаліціями, а також можуть реалізовуватись у різних сценаріях/моделях співпраці між урядовими й неурядовими партіями – зокрема у формі формальної коаліції, формального пакту/договору, неформального порозуміння (домовленості), більшості/коаліції під конкретне завдання та випадкової співпраці.

Відстежено, що уряди меншості в європейських парламентських демократіях також зазвичай дистинктивно позиціонуються в контексті оцінювання особливостей призначення й відповідальності, повноважень і ролей прем'єр-міністрів, міністрів та державних службовців, адже специфічними є схеми зв'язків, які їх регламентують. Доведено, що: уряди меншості є кейсами утримання партій від членства у владі й виявами їхньої "владної/силової сором'язливості", хоча не всі випадки урядів меншості є реальними прикладами компромісів між владою та політичними перевагами; електоральні витрати від входження до складу урядів меншості здебільшого не компенсуються значними владними та політичними перевагами/вигодами, адже навіть опозиційні партії беруть участь у розробці й прийнятті парламентсько-орієнтованих політичних

рішень урядів і можуть навіть впливати на урядові призначення; уряди меншості не формуються відповідно до закону Гамсона, тобто партії не отримують урядові посади пропорційно їхнім парламентським мандатам; частка непартійних міністрів та членів урядів меншості більша (особливо у напівпрезидентських системах), ніж у випадку урядів більшості, внаслідок чого суттєво слабшою є переговорна впливовість перших і зокрема їхніх прем'єр-міністрів; центральними постатями й фігурантами рішень у випадку урядів меншості (особливо коаліційних) є галузеві міністри, внаслідок чого (особливо у випадку зростання їхнього членства) лімітована роль кабінету міністрів й прем'єр-міністра, а натомість посилена – урядового кабінету, який отримує тенденцію руху до колегіальності, комплексності й горизонтальної координації; відносини між міністрами, їхніми заступниками та державними службовцями урядів меншості складніші й менш компромісні, стабільні та партійно дисципліновані у питаннях взаємної довіри, ніж у випадку урядів більшості, тому члени урядів меншості, будучи під політичним тиском і постійним моніторингом, уникають прийняття ризикованих і зосереджуються на максимально прогресивних рішеннях у межах своїх ресурсів.

Розкрито, що особливе місце уряди меншості мають, якщо вони формуються перманентно та тлумачаться як формально зумовлені чи підтримані – тобто у так званих системах "контрактного парламентаризму". Виявлено, що магістральними атрибутами таких систем є наявність письмового "контракту" (законодавчої угоди або тимчасового зобов'язання, доступних громадськості) між партіями-партнерами урядового й неурядового походження, який зумовлює других (парламентську опозицію) погодитись на нижчий владно-політичний рівень своїх посадовців, ніж у перших (уряду), через що "контрактний парламентаризм" – проміжний чи середній варіант між законодавчою і урядовою коаліцією. Умотивовано, що уряди меншості на основі формальних угод з опозицією можуть бути і сильними, і слабкими в різних політико-інституційних умовах, тобто загалом є компромісом безпеки й гнучкості реалізації партійних цілей, переваг і стратегій – врахування переговорної "сили" і здатності контролювати порядок денний.

7. Аргументовано, що стабільність й ефективність, політичні і соціально-економічні результати та наслідки урядів, у тому числі й меншості, – це визначальні індикатори доцільності вибору та якості функціонування тих чи інших політичних систем й апробованих у них політичних інститутів і процесів, а також предиктори системної стабільності, підзвітності та демократичного представництва. Інтуїтивно, дескриптивно й емпірично доведено, що в європейських парламентських демократіях уряди меншості (особливо коаліційні) усереднено менш стабільні, ніж уряди більшості (особливо однопартійні). Зокрема через типову неспроможність бути перманентно наділеними "сприянням" легіслатур, більш конфліктну логіку торгів і перемовин між урядовими й неурядовими партіями та формування й функціонування в завідомо кризових умовах. Виявлено, що окреслений зв'язок сильнішає у тому випадку, коли легіслатури стають менш фракціоналізованими та поляризованими, але слабшає тоді, коли легіслатури стають фракціоналізованішими та поляризованішими. Водночас помічено, що уряди меншості позиціонуються як відносно стабільні у тому випадку, коли вони ґрунтуються на формальних домовленостях між урядовими, ситуативними й опозиційними партіями легіслатур. Причому встановлено, що однопартійні уряди меншості традиційно відносно стабільніші, ніж коаліційні уряди меншості, постійні уряди меншості стабільніші, ніж тимчасові уряди меншості, а загалом уряди меншості стабільніші у тому випадку,

коли вони частіше формуються. Також виявлено, що уряди меншості стабільніші в парламентських демократіях Західної, а не Центрально-Східної Європи, у системах негативного, а не позитивного парламентаризму, а також у демократичних режимах, які конструюються на принципах консенсусу і корпоративізму й партійним системам яких не властиві домінуючі партії.

Обґрунтовано, що уряди меншості найчастіше термінуються через такі причини, як: парламентські (чергові або дострокові) вибори; добровільна відставка прем'єр-міністра; відставка прем'єр-міністра за станом здоров'я, на підставі його смерті чи вбивства; зміна композиції урядового кабінету; внутрішній конфлікт в уряді; відставка урядового кабінету; завершення тимчасового й формування постійного уряду; втрата вотуму довіри або вотум недовіри уряду. Прогнозовано, що ключовим результатом проблеми відносної нестабільності урядів меншості є політична нестабільність узагалі та неефективність урядування. Відтак серед головних негативних політичних наслідків й ефектів урядів меншості усереднено виокремлено: кризу легітимності урядування; неспроможність повністю втілювати передбачені програмами урядів заходи; витрачання багато часу на формування і забезпечення підтримки урядів; постійно низький рівень парламентського дискурсу і співпраці між партіями; відносну повільність і оперативну неефективність адміністрування й урядування.

Доказано, що уряди меншості усереднено менш надійні й ефективні у вирішенні соціально-економічних і системних проблем державного розвитку (зокрема у питаннях збільшення витрат, боргової кризи та дефіциту бюджету, економічних результатів, фіскальної (бюджетної) дисципліни, податкової, валютної та монетарної політики, соціально-економічної далекоглядності, відповідальності за власні дії та реакції на екзогенні шоки), часто є предикторами соціально-економічної та політичної кризи, адже традиційно детермінуються "політичним нездужанням", партійно-політичною фракціоналізацією, ірраціональністю, слабким рівнем державного управління та розвитку й менш проблемно всеохоплюючі, ніж уряди більшості. Зумовлено це тим, що в умовах урядів меншості партії та коаліції, які їх компонує, не збігаються з партіями та коаліціями, які їх підтримують, а тому ключові рішення приймають не стільки урядові кабінети, скільки легіслатури та їхні комітети, через що фрагментується й ускладнюється соціально-економічна політика і знижується ефективність урядів меншості.

Водночас виявлено, що неефективність урядів меншості варіативна і залежить від типу та композиції самих урядів меншості та парламентської опозиції. Доведено, що уряди меншості, передусім так звані "зовнішньо підтримані" уряди меншості чи уряди за типом систем "контрактного парламентаризму", здатні приймати складні та важливі, зокрема спірні і реформістські, економічні (у тому числі бюджетні, валютні й фінансові) та соціальні рішення. Констатовано, що уряди меншості є соціально-економічно ефективнішими, зокрема у питаннях приросту капіталу й оподаткування доходів, фіскальної та бюджетної відповідальності, тоді, коли вони трапляються частіше, конструюються сильнішими та згуртованішими партіями і супроводжуються якомога інклюзивнішими політичними системами та пропорційнішими виборчими системами (навіть незалежно від фракціоналізації партійних систем). Відповідно уряди меншості не обов'язково формуються у ситуаціях політичної та соціально-економічної кризи, адже можуть бути й ознакою стабільного політичного середовища, а типи урядів не є обов'язковим предиктором їхньої соціально-економічної ефективності.

Аргументовано, що уряди меншості спроможні функціонувати успішно й ефективно, адже не обмеженіші й не менш інституційно чутливі, підзвітні, прозорі і відповідальні, ніж уряди більшості. Навіть попри те, що сприйняття урядів меншості звикло є "поганим", оскільки окреслюванні ними феномени традиційно є "некомпетентними, слабкими, нерішучими", інноваційно й управлінсько обмеженими, ситуативними, неформальними і "менш демократичними". Однак диференціально обґрунтовано, що уряди меншості популярніші у консолідованих демократіях, ніж у демократіях, які консоліднуються, й позитивніше сприйнятливі у країнах, які апробують пропорційніші виборчі системи та формули, оскільки позиціонуються "відкритішим стилем" процедурної демократії. У підсумку: виборці, які підтримують малі партії, або виборці, які підтримують великі партії, але сподіваються, що вони не переможуть на виборах, послідовно віддають перевагу урядам меншості; виборці, які більше стурбовані соціально-економічною політикою, менше схильні підтримувати уряди меншості; виборці, які не схильні до концентрації влади, підтримують ідею урядів меншості.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

Монографії:

1. Панчак-Бялоблоцка Н. Уряди меншості в європейських парламентських демократіях: монографія. Львів: Простір-М, 2017. 481 с.

Наукової статті, опубліковані у наукових фахових виданнях України:

2. Панчак-Бялоблоцька Н. "Життєвий цикл" урядів меншості у європейських парламентських демократіях: теоретико-методологічний та емпіричний ракурси порівняльного аналізу // Вісник Львівського університету: Філософсько-політологічні студії: Збірник наукових праць. 2016. № 8. С. 250–257.
3. Панчак-Бялоблоцька Н. Інституційно-зумовлені причини та передумови формування урядів меншості у європейських парламентських демократіях // Гуманітарні візії. 2016. № 2 (1). С. 39–44.
4. Панчак-Бялоблоцка Н. Інституційно/неоінституційно-орієнтовані теорії і моделі урядів меншості у парламентських демократіях // Політикус. 2017. Вип. 3. С. 88–94.
5. Панчак-Бялоблоцка Н. Інституційно-політичні та конституційно-правові типи європейських парламентських демократій: наголос на системах позитивного та негативного парламентаризму // Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Філософія. Соціологія. Політологія. 2016. № 4 (32). С. 47–57.
6. Панчак-Бялоблоцка Н. Інституційно-процесуальна детермінація різних типів парламентських демократій та апробованих у них систем державного правління: європейський досвід // Вісник Львівського університету: Філософсько-політологічні студії: Збірник наукових праць. 2017. № 9. С. 101–111.
7. Панчак-Бялоблоцка Н. Кореляція систем позитивного і негативного парламентаризму з типами урядових кабінетів у європейських парламентських демократіях // Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Філософія. Соціологія. Політологія. 2016. № 6. С. 112–122.
8. Панчак-Бялоблоцька Н. Особливості урядів меншості європейських систем позитивного та негативного парламентаризму // Вісник Львівського університету:

- Філософсько-політологічні студії: Збірник наукових праць. 2015. № 7. С. 250–264.
9. Панчак-Бялоблоцька Н. Партійно- та коаліційно-зумовлені причини і передумови формування урядів меншості у європейських парламентських демократіях // "Філософія та політологія в контексті сучасної культури". 2017. № 1. С. 230–244.
 10. Панчак-Бялоблоцька Н. "Політико-приховані" та "політико-обізнані" теорії і моделі раціонального вибору як фактори пояснення урядів меншості у парламентських демократіях // Прикарпатський вісник Наукового Товариства ім. Т. Шевченка "Думка". 2016. №3 (35). С. 22–38.
 11. Панчак-Бялоблоцька Н. Раціонально-логічна зумовленість та емпіричний досвід формування різних типів урядів у європейських парламентських демократіях // Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України. 2016. № 1 (81). С. 241–262.
 12. Панчак-Бялоблоцька Н. Статистика кількісних типологій урядів меншості в західних і центрально-східних європейських парламентських демократіях та її політичні наслідки // Політикус. 2016. Вип. 2. С. 110–119.
 13. Панчак-Бялоблоцька Н. Теоретико-методологічна дистинкція та концептуалізація типів урядів меншості у парламентських демократіях // Політикус. 2017. № 2. С. 100–106.
 14. Панчак-Бялоблоцька Н. Теоретичні патерни й емпіричні показники стабільності урядів меншості у європейських парламентських демократіях // Гуманітарні візії. 2017. № 1. С. 45–53.
 15. Панчак-Бялоблоцька Н. Уряди та урядові кабінети в парламентських демократіях: місце в системі агентських відносин делегування повноважень та відповідальності // Гілея: науковий вісник: Збірник наукових праць. К., 2017. Вип. 122 (7). С. 356–361.
 16. Панчак-Бялоблоцька Н. Феномен урядів меншості в парламентських демократіях: історія дослідницького інтересу, підстави наукового виокремлення і сутність // Політикус. 2016. Вип. 1. С. 29–37.
 17. Панчак-Бялоблоцька Н. Формування та типи урядів меншості у парламентських демократіях: теоретико-методологічний ракурс // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 22. Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін. Випуск 20: збірник наукових праць. К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2016. С. 28–33.

Статті в наукових періодичних виданнях інших держав:

18. Panczak-Białobłocka N. Minority cabinets in European systems of positive parliamentarism: features and causes of formation, principles of functioning and stability // Studium Europy Środkowej i Wschodniej: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Gospodarki Krajowej w Kutnie. 2015. No. 3. S. 136–161.
19. Panczak-Białobłocka N. Minority governments in Central-Eastern European countries: causes of formation, political consequences, parameters of stability (1990–2013) // Studium Europy Środkowej i Wschodniej: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Gospodarki Krajowej w Kutnie. 2014. No. 1. S. 103–116.

20. Panczak-Białobłocka N. Minority governments in the systems of positive and negative parliamentarism: emphasis on the features of European systems of negative parliamentarism // Studium Europy Środkowej i Wschodniej: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Gospodarki Krajowej w Kutnie. 2015. No. 3. S. 162–180.
21. Panczak-Białobłocka N. Patterns of minority governments' stability in European parliamentary democracies // Studium Europy Środkowej i Wschodniej: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Gospodarki Krajowej w Kutnie. 2017. No. 7. S. 43–59.
22. Panczak-Białobłocka N. Political, institutional and legal determinants, essence, features and peculiarities of minority government in parliamentary democracies // Studium Europy Środkowej i Wschodniej: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Gospodarki Krajowej w Kutnie. 2015. No. 5. S. 59–74.
23. Panczak-Białobłocka N. The evolution, essence and institutional determination of European parliamentary democracies // Studium Europy Środkowej i Wschodniej: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Gospodarki Krajowej w Kutnie. 2015. No. 4. S. 164–180.
24. Panczak-Białobłocka N. Votes of confidence/investiture as predictors of minority governments' formation in the European parliamentary democracies // Studium Europy Środkowej i Wschodniej: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Gospodarki Krajowej w Kutnie. 2016. No. 6. S. 134–145.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

25. Панчак-Бялоблוצка Н. Еволюція інтересу політичної науки до виокремлення та обґрунтування феномену ситуацій парламентської меншості та урядів меншості у європейських парламентських демократіях // Тези звітної наукової конференції філософського факультету за 2015 рік / Відп. за випуск Л. Рижак. Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2016. Вип. 13. С. 145–149.
26. Панчак-Бялоблוצка Н. Інтегрований досвід партійних урядів у європейських парламентських демократіях: уроки для України // Міжнародні інтеграційні процеси: історичний досвід, сучасні виклики та перспективи: матеріали міжнародної науково-практичної конференції / Міністерство освіти і науки України, Національний університет "Львівська політехніка". Львів: Видавництво ПП "Сорока", 2015. С. 142–149.
27. Панчак-Бялоблוצка Н. "Контрактний парламентаризм" як регіональна особливість та детермінанта формування урядів меншості в деяких країнах Європейського союзу // Міжнародна науково-практична конференція "Регіональна політика та адміністративна реформа в Україні", 14–15 грудня 2016 р. Ужгород: Ужгородський національний університет, 2016.
28. Панчак-Бялоблוצка Н. Концептуальне визначення та розмежування понять "уряд", "урядовий кабінет" і "кабінет міністрів" у європейських парламентських демократіях // Політологічні читання імені професора Богдана Яроша: зб. наук. праць: матеріали всеукраїнської конференції, 14 травня 2015 р., Луцьк: Випуск 4 / за заг. ред. В. І. Бортнікова, Я. Б. Яроша. Луцьк: Вежа-Друк, 2015. С. 120–129.
29. Панчак-Бялоблוצка Н. Крос-національна статистика формування урядів меншості в країнах Вишеградської групи й інших країнах Центрально-Східної Європи (1989/1990–2015) // Країни Східного партнерства – V4: проблеми і перспективи співпраці: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 22 квітня

- 2016 р. Одеса: Держ. закл. "Південноукр. нац. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського", Міжнародний Вишеградський Фонд, 2016. С. 47–52.
30. Панчак-Бялоблоцка Н. Місце партій у системі делегування повноважень і відповідальності в парламентських демократіях // Політичні партії і вибори: українські та світові практики: збірник статей і тез за результатами наукової конференції "Політичні партії і вибори: українські та світові практики" (пам'яті Юрія Романовича Шведа) від 8 жовтня 2016 року / за редакцією А. Романюка. Львів: Простір-М, 2017. С. 347–355.
 31. Панчак-Бялоблоцка Н. Партійно-ідеологічне детермінування урядових кабінетів меншості в європейських парламентських демократіях // Політичні партії і вибори: українські та світові практики: збірник статей і тез за результатами наукової конференції "Політичні партії і вибори: українські та світові практики" від 21 жовтня 2017 року / за редакцією А. Романюка. Львів: Простір-М, 2017.
 32. Панчак-Бялоблоцка Н. Раціональна логіка та особливості формування різних типів урядових кабінетів у парламентських демократіях // Польсько-українська наукова конференція "Specyfika Procesu Politycznego w Krajach Europy Środkowo-Wschodniej: Czynniki Konsercyjne i Instytucjonalne: Polsko-Ukraińska Konferencja Naukowa". Кутно: Вища школа регіональної економіки, червень 2015 р. // Praca zbiorowa pod red. Zbigniewa Białoblockiego i Anatoliya Romanyuka. Kutno, 2015. S. 25–32.
 33. Панчак-Бялоблоцка Н. Теоретико-методологічні напрями дослідження урядів меншості у сучасній політичній науці // Розвиток політичної науки: європейські практики та національні перспективи: матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції молодих політологів, 26 березня 2015 р., Чернівці / Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. Чернівці, 2015. С. 41–44.
 34. Панчак-Бялоблоцка Н. Теоретичні перспективи та методологічні особливості дослідження урядів меншості у політичній науці // Україна і світ у третьому тисячолітті: політичний, економічний, правовий та культурний виміри: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 13–14 березня 2015 р., Одеса [у 2 ч.]: Ч. 2 / ДВНЗ "Південноукр. нац. пед. ун-т ім. К.Д. Ушинського", Міжнар. Вишеград. Фонд. Одеса, 2015. С. 52–55.
 35. Panczak-Białobłocka N. Rządy mniejszościowe w europejskich demokracjach parlamentarnych: analiza empiryczna i teoretyczno-metodologiczna, w oparciu o przykłady państw Europy Zachodniej i Środkowej // Rozwój polityczny i społeczny państw Europy Środkowej i Wschodniej / Praca zbiorowa pod red. Zbigniewa Białoblockiego i Anatoliya Romanyuka. Kutno, 2013. S. 125–148.

Наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації:

36. Панчак-Бялоблоцка Н. Політична структуризація парламентів країн Центральної Європи: монографія. Львів: ПАІС, 2014. 352 с.
37. Політичні інститути країн Центрально-Східної Європи: порівняльний аналіз / Анатолій Романюк, Віталій Литвин, Надія Панчак-Бялоблоцка. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2014. 462 с.
38. Panczak-Białobłocka N. Electoral success and social dimensions of liberal parliamentary parties in Central-Eastern Europe (1990–2014) // Studium Europy Środkowej i Wschodniej: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Gospodarki Krajowej w Kutnie. 2014. Nr. 2. S. 192–208.

АНОТАЦІЯ

Панчак-Бялоблоцка Н.В. Порівняльний аналіз урядів меншості у європейських парламентських демократіях. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора політичних наук за спеціальністю 23.00.02 – політичні інститути та процеси. – Львівський національний університет імені Івана Франка, Львів, 2017.

У дисертації здійснено комплексне порівняльно-політологічне дослідження проблематики урядів меншості в європейських парламентських демократіях. Зокрема: охарактеризовано магістральні теоретико-методологічні особливості й передумови порівняльного аналізу урядів меншості в європейських парламентських демократіях; окреслено типи, теоретичні й емпіричні принципи, причини, умови, моделі і способи формування та відповідальності урядів меншості в європейських парламентських демократіях; встановлено конституційно-правові, інституційно-політичні, партійно-електоральні, ідеологічні, владно-опозиційні, виконавчо-законодавчі й внутрішньоурядові атрибути формування, функціонування і відповідальності урядів меншості в європейських парламентських демократіях; оцінено патерни стабільності, ефективності й наслідків урядів меншості в європейських парламентських демократіях. Дисертація привносить науковому товариству знання про теоретико-методологічні особливості позиціонування та емпіричні вияви формування, функціонування, відповідальності, ефективності і стабільності урядів меншості на тлі міжінституційних відносин, які властиві для європейських парламентських демократій.

Ключові слова: уряд, урядовий кабінет, уряд меншості, типи урядів меншості, парламент, легіслатура, парламентська демократія, Європа.

АННОТАЦИЯ

Панчак-Бялоблоцкая Н.В. Сравнительный анализ правительств меньшинства в европейских парламентских демократиях. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени доктора политических наук по специальности 23.00.02 – политические институты и процессы. – Львовский национальный университет имени Ивана Франка, Львов, 2017.

В диссертации осуществлено комплексное сравнительно-политологическое исследование проблематики правительств меньшинства в европейских парламентских демократиях. В частности: охарактеризованы магистральные теоретико-методологические особенности и предпосылки сравнительного анализа правительств меньшинства в европейских парламентских демократиях; обозначены типы, теоретические и эмпирические принципы, причины, условия, модели и способы формирования и ответственности правительств меньшинства в европейских парламентских демократиях; установлено конституционно-правовые, институционально-политические, партийно-выборные, идеологические, исполнительно-законодательные, властно-опозиционные и внутри-правительственные атрибуты формирования, функционирования и ответственности правительств меньшинства в европейских парламентских демократиях; оценены паттерны стабильности, эффективности и последствий правительств меньшинства в европейских парламентских демократиях. Диссертация привносит научному обществу знания о теоретико-методологических особенностях позиционирования и эмпирических проявлениях формирования, функционирования, ответственности, эффективности и

стабильности правительств меньшинства на фоне межинституциональных отношений, которые характерны для европейских парламентских демократий.

Ключевые слова: правительство, правительственный кабинет, правительство меньшинства, типы правительств меньшинства, парламент, легислатура, парламентская демократия, Европа.

ABSTRACT

Panczak-Białobłocka N.V. Comparative Analysis of Minority Governments in the European Parliamentary Democracies. – Manuscript.

Thesis for the degree of Doctor of Political Science in specialty 23.00.02 – political institutions and processes. – Ivan Franko National University of Lviv, Lviv, 2017.

The thesis provides a comprehensive comparative Political Science research of the problem of minority governments in the European parliamentary democracies, in particular: it characterizes the main theoretical and methodological peculiarities and preconditions of comparative analysis of minority governments in the European parliamentary democracies; it outlines the types, theoretical and empirical principles, causes, conditions, models and methods of formation and responsibility of minority governments in the European parliamentary democracies; it finds constitutional, legal, institutional, political, party, electoral, ideological, power-oppositional, executive-legislative and intra-governmental attributes of formation, functioning and responsibility of minority governments in the European parliamentary democracies; it evaluates the patterns of stability, effectiveness and consequences of minority governments in the European parliamentary democracies.

The theoretical and methodological prerequisite and logic for clarification the essence and specificity of minority governments in the European parliamentary democracies was the solving of at least three key scientific issues: what is parliamentary democracy and how it is outlined with different systems of interinstitutional relations; what is understood by the government and the governmental cabinet and what types of governments are singled out in parliamentary democracies; what is the nature and specificity of minority governments against the other types of governments in parliamentary democracies.

The researcher found that in the European parliamentary democracies, regardless of the systems and forms of government, it is possible to trace the initial influence of party composition of parliaments on the structure of executive bodies (primarily governments). Given that negotiations and debates on the prospects and peculiarities of governments' formation and their composition take place precisely in parliaments, and also given the priority of formation of governments by political parties, it is observed that in any parliamentary democracy the composition of parliament is differently inherited in the composition of government. It is empirically argued that minority governments, regardless of the systems of government and inter-institutional relations in general, are already a common phenomenon and type of governments in most of the European parliamentary democracies, especially in the countries of Western Europe, as well as in the countries of Central and Eastern Europe. It is also validated that minority governments in the European parliamentary democracies are not a unified phenomenon, but vary in their typologies. However, the various types and classifications of minority governments are inexhaustible, since minority governments (as executive structures) depend on the context of analysis, analytical conditions and indicators. Thus, the typologies of minority governments can be expanded

and supplemented. It is stated that minority governments are formed for various reasons and on the basis of various procedures. Their synthesis motive is the fact that minority governments are almost always the result of rational choice of parties, implemented on an institutional basis for realization of their short-term and long-term (intermediate and electoral) goals. Accordingly, it was found that minority governments are not always "abnormal", "pathological" and "problematic" cases.

It is analytically found and based that the constitutional, legal, institutional and political factors of minority governments' formation in various European parliamentary democracies are not independent, because they correlate with rationally-conditioned and party-oriented reasons of minority governments formation. In addition, nationally and regionally based sets of preconditions and tools for minority governments' formation and accountability in some regions and sets of countries also differ, in particular in systems of positive and negative parliamentarism, in Western and Central-Eastern European countries and so on. It is also confirmed that party and electoral characteristics, determinants and peculiarities of government also affect formation and functioning of minority governments in the European parliamentary democracies. Thus, it has been proved that the stability and effectiveness of minority governments are not categories that can be either positive or negative on the background of other types of governments. They depend to a large extent on the regional and national contexts and patterns of the formation, functioning and responsibility of minority governments.

In general, the thesis brings to the scientific community the knowledge about the theoretical and methodological features of positioning and the empirical evidence of formation, functioning, responsibility, efficiency and stability of minority governments on the background of inter-institutional relations in the European parliamentary democracies.

Keywords: government, governmental cabinet, minority government, types of minority governments, parliament, legislature, parliamentary democracy, Europe.

Підписано до друку 25.10.2017
Формат 69x90/16. Папір офсетний
Гарнітура *Times*. Обл.-вид. арк. 1,9.
Тираж – 100 прим. Зам. 185/12

Видруковано у поліграфічній лабораторії
Центру політичних досліджень
м. Львів, вул. Університетська, 1